

YUVARLAK MASA**“KAMUCULUK MU DEVLETÇİLİK Mİ?”**

Katılanlar: Tanıl Bora, Metin Çulhaoğlu, Cüneyt Ozansoy, Mithat Sancar, İşıya Üşür, Toplum ve Hekim Yayın Kurulu.

Onur Hamzaoğlu: Toplum ve Hekim Dergisi Yayın Kurulu adına hepinize hoşgeldiniz diyorum. Dergimizin 2001 yılı ilk sayısında “Kamuculuk” dosyasıyla okurlarımıza ulaşmayı hedeflemiştik. Bu dosyada kamu'nun tanımı, kapitalist ve sosyalist düzenlerde kamusal mülkiyet ve hizmetlerin yanı sıra kapitalist düzende devlet mülkiyeti ve işletmeciliği ile bunun işçi sınıfı açısından önemi kısmen tartışılmıştı. Ancak dosyamızda da belirttiğimiz gibi, devletin tarihsel süreci ve kapitalist devlet ve ideolojisi ile sosyal haklar ve kamu özgürlükleri başlıklarını tartışmamıştık. Ayrıca konuya işçi sınıfı açısından baktığımızda kapitalist düzende “Kamuculuk mu, Devletçilik mi?” sorusunun da yanıtlanması gerektiğini düşündük. Sizlerle önceden daha da ayrıntılı olarak paylaştığımız gibi yuvarlak masa toplantımızı dosya yazılarımızın üzerinden böyle bir çerçevede yürütmek istiyoruz.

Diğer katılımcıların da haberdar olduğu gibi sevgili İşıya Üşür bize öncelikle bir çerçeve/anahtar sunu yapacak. Daha sonra öncelikle siz konularımız, ikinci aşamada da yayın kurulu üyelerimiz tartışmaya katılacaklar. Dilerseniz sunumumuza başlayalım. Buyrun sevgili İşıya Üşür.

İşıya Üşür: Efendim, bu güzel faaliyetiniz için, hepinize teşekkür ediyorum.

Böyle bir seçkin topluluk içinde konuşmak, gerçekten zor bir mesele. Zorluk, meselelerin içeriğinden, ve de konunun kendisinden kaynaklanıyor.

Tabi ben, meslekten bir iktisatçiyim. Kamuculuk ise - biraz sonra ayrıntılarıyla tartışırız- tabi ki ve münhasıran sosyolojiye ilişkin bir konu değil. Yine tabi ki ve münhasıran politikayla ilişkin bir konu da değil; ama iktisatla bağlantıları, benim anladığım kadarıyla fazla. Görebildiğim kadarıyla psikolojik tarafları da var, teknik tarafları da var. Dolayısıyla böyle bir geniş alan; ama takdir

edeceğiniz gibi, benim sözünü ettiğim bütün boyutlara girmem söz konusu olamaz.

Bugün karşı karşıya kaldığımız kamuculuk-özelcilik ayrımını eğer yaparsak, yapabilirsek, bu ayrımın ne tarafında yer almak gerekir, niye yer almak gerekir meselesi, yakıcı bir sorun olan, aşağı-yukarı 20 yıldan bu tarafa; yaklaşık 80'lerden bu tarafa kamuculuk-özelcilik tartışması dünyanın birçok ülkesini, ulus-devleti olduğu kadar bizi de ilgilendiriyor.

Dolayısıyla ben, buraya gelmeden önce, doğrusunu isterseniz “Ağırlığımı nereye vereyim?” diye bir haftadır düşünüyorum. Başlangıçta siyasi tonu; yani ilmi siyaseti biraz daha yüksek olan bir konuşma yapmayı düşünmüştüm. Kamu düşüncesinin nasıl bir değişim gösterdiği üzerinde bir konuşma yapmayı tasarlarken, son iki-üç gün içinde bunun çok önemli olmayacağını düşündüm. Bunun yerine iktisadiyat ağırlıklı bir kamuculuk, devletçilik ve özelcilik tartışmasının daha anlamlı, o geçtiğimiz dönemde veya döneme ilişkin daha yakıcı sorulara veya tartışmalara daha ışık tutabilecek bir konuşma olabileceğini düşündüm.

Bu kısa girişten sonra 20-25 dakika veya en fazla yarım saat kadar konuşmayı düşünüyorum. Önce kısa bir girişle “kamu”nun etimolojik ve tarihsel konumu nasıl gelişti, onun üzerinde duracağım. Arkasından, çok basit bir model çerçevesi içinde kamuculuğu ve bununla bağlantılı olarak devletçiliği hangi temelde savunmak gerektiğine, kurduğum, anlatacağım o basit model çerçevesinde cevap getirmeye çalışacağım.

Demek ki, biraz iktisadiyat ağırlıklı olacak; ama bu iktisadiyat sizleri yanıltmasın. Ben, iktisadiyat derken açıklama yapmayı gerekli görmüyorum; ama ekonomik-politik geleneğimizdeki iktisadiyatı aklımda tutuyorum. Yoksa, bugün okullarımızda öğrettiğimiz ekonomist anlamdaki iktisadiyatı tartışmıyorum.

Benim görebildiğim kadarıyla, daha öncelere gidemesek dahi ya da gitmek, bu sohbet esnasında çok uygun düşmese bile, vurgu yapmayı düşündüğüm bir meseleden ötürü, kamu düşüncesi Peloponnes Savaşlarından; yani aşağı-yukarı İ.Ö. 404 yılından itibaren başlatılır. Daha öncesinde düşünceler olduğu gözleniyor veya söyleniyorsa da, niye bu İ.Ö. 404'den sonra kamuculuk fikri üzerinde durmayı anlamlı sayıyorum, onu da söyleyeceğim.

Yine bazı tespitlere göre bu kamu-özel ayrımı, Homeros'un destanlarında; yani İliada ve Odissea'da geçiyor ve iki sefer geçiyor; fakat iki sefer geçmesine rağmen, buradaki kamu ve özel ayrımı açık ve bunların orijinal metinlerinde bunlardan bir tanesi; özel için "private" karşılığı olarak kullandığımız özel isim, "idios" sözcüğü geçiyor, kamu (public) sözcüğü için de "demios" sözcüğü geçiyor.

İdios; bireye ilişkin, kişinin kendine ilişkin demek, "demios" ise; "halka bağlantılı", "halka ilişkin" demek; fakat bu Peloponnes Savaşları'ndan sonra Atina'da bir şey daha karşımıza çıkıyor, o da demokrasi; yani Atina demokrasisi, fikriyatı ve uygulaması karşımıza çıkıyor. Beni ilgilendiren ve takip edebildiğim ve bilebildiğim kadarıyla, bu kamuculuğun demokrasisinin gelişim süreciyle de, özellikle 17 ve 18. Yüzyıllardan itibaren, baştan böyle konulmasa dahi yakın ve içten bağlantısı var. Dolayısıyla, niye bu 404 Peloponnes Savaşlarını alıyorum? Zannediyorum gerekçemi de bu şekilde ortaya koyabilirim.

İlginç bir şey söylememe izin verirseniz, bu "idios", özele karşı, şahsa, bireye, kişiye özel, bireyle ilgili "idios" sözcüğü negatif bir anlamda kullanılıyor, hatta daha da çarpıcı gelecek bir şey söyleyeyim. Bu, "Idios"tan mülhem olarak ve İngilizce aptal (idiot) sözcüğü de oradan geliyor. Bunu da, o zamanki Atina toplumsallığı içinde değerlendirmek mümkün; çünkü birey olmak, bireysellik, kişiye özgü, kişiye ilişkin meseleleri konuşmak, iyi bir şey olarak görülüyor. Demios'ta da, Atina belli ölçülerde aristokratik bir toplum yapısına sahip olduğu için, "demios" iyi bir şey olarak algılanıyor; ama kötü bir şey olarak da algılanıyor. Ne zaman kötü bir şey olarak algılanıyor? Aristokrasinin ilgilendiği işler dışında işlerle; ama herkese açık, halka açık işlerle uğraşsa dahi, kötü bir şey olarak görülüyor; ama siyasete katılma anlamında, halka ilişkin karar verme mekanizmalarının bir noktasında, bizzat kalbinde yer aldığı için, iyi bir şeydir.

Demek ki, buradan çıkartabileceğimiz bir sonuç, "kamu" düşüncesini daha başlangıçtan itibaren; eğer başlangıcı aşağı-yukarı 5. Yüzyıl, Atina ekonomisiyle ya da Atina toplumuyla sınırlı tutacak olursak, birinci tespitimiz şu: "Kamu", "kamuculuk" düşüncesi, demokrasiyle, daha ilk çıkışından itibaren, bağlantılı bir şekilde gelişmeye başlıyor.

Orta Çağlar boyunca bu kamu-özel ayrımı neredeyse ortadan kalkıyor. Şu anlamda ortadan kalkıyor: Mesela o

dönemi inceleyen kişiler, o dönemde ortaya çıkmış lügatlara bakıyorlar, bu ayrımlar gözüküyor; yani kamu-özel ayrımı lügatlarda yer almıyor. Bir şekilde günlük tartışmalara girmesi, 17. Yüzyıldan itibaren.

17. yüzyıl, iktisat tarihi açısından, siyasi düşünceler açısından, bilim düşüncesinin gelişmesi açısından, benim görebildiğim kadarıyla kritik öneme haiz bir dönem. Hangi ekolden olursanız olun, 17. Yüzyıl burjuvazinin ya da kapitalizmin gölge ve ton farklılıklarının kaybolduğu, bütün heybetiyle ortaya çıktığı bir dönem. Henüz sanayi kapitalist aşamaya gelmemiş olması o kadar da önemli değildir; çünkü bu dönemde, fark etmiş olacağınız gibi, zamanı belirttim; ama mekanı belirtmedim. Burada benim göz önüne aldığım mekan Batı Avrupa. Hatta, Batı Avrupa'nın da bugünkü sınırları değil, daha da kısıtlı bir alan; yani kabaca bugünkü İtalya'nın bir kısmı, özellikle iç kısımları, Fransa, Almanya'nın iç tarafları değil, daha çok denize doğru olan taraflar; yani bugünkü Belçika, Hollanda, vesaireyi kapsayan kısmı ve İngiltere. "Batı Avrupa" derken, bugünkü sınırları daha da daraltarak kullanıyorum; çünkü bu anlatacağım hikâye, o coğrafi alana ilişkin.

Dediğim gibi, 17. Yüzyıldan itibaren bütün ton ve gölge farklılıkları ortadan kalkarak, burjuvazi kendisini iktisadi alanda, siyasi alanda, toplumsal alanda şu veya bu yoğunlukta daha aktif olarak gösteriyor. Mesela bunun tipik örneği, din savaşları. O din savaşlarının birçoğunda dini motifler görünüştedir, fondadır; ama içeriğinde, burjuvazinin yepyeni bir ulusu içindeki -ulus tırnak içinde kullanıyorum- ya da diğer uluslara karşı egemenlik savaşları.

Şimdi bu kısa girişten de, birkaç sonuç çıkarmamız mümkün. Ayrıntılarını yine bir tarafa bırakalım, tartışmaya erteleyelim. Bugünkü kullandığımız anlama çok yakın olmak kaydıyla, o rezervimizi koymak kaydıyla, kamu-özel ayrımı esas itibarıyla burjuvazinin yükselişle paralellik gösterir. Buradan çıkarılabilecek ve bununla bağlantılı diğer bir sonuç; 17 yüzyıl ve biraz daha sonrası; yani iktisat tarihinde, özellikle iktisat tarihinde "Merkantil dönem" adı verilen dönem -ki ele aldığımız dönem burjuvazinin yükselişi esas itibarıyla o dönemdir- bu dönem içinde burjuvazinin yükselişle paralellik gösterdiğini söylediğim kamu-özel ayrımı bir başka şeyle daha bağlantılı.

O dönemde ulus-devletlerin yani modern devletlerin oluşumuyla da karşı karşıya geliyoruz ve çok ilginç bir biçimde bu iki kavram iç içe geçiyor; yani ulus-devletin oluşması ile burjuvazinin yükselmesi ve kamu-özel ayrımının bir şekilde devlet düşüncesiyle, iç içe geçmesi ile belirginleşiyor. Bunun en iyi tanığı da, yine hukukçu arkadaşlarımız. Kamu hukuku-özel hukuk ayrımı Roma'dan (Atina'dan değil) devralınarak, bazı değişikliklerle birlikte bugüne kadar geliyor. Kamu hukuku bugün bazı hukuk fakültelerinde okutuluyor, bazılarında farklı isimler altında okutuluyor; ama hangi isim altında okutulursa okutulsun, bir şekilde devletle bağlantılı. Fakat devletle de özdeş olmayan; devletle çok yakından bağlantılı, zaman zaman birbiri yerine rahatlıkla

kullanılabilen; ama kamuyla da devletin zaman zaman örtüşen, çakışan, zaman zaman da farklılaşan kavramlar olarak ortaya çıktığını görüyoruz.

Buradan da şu sonuca ulaşmamız mümkün: Kamu-özel ayrımı, sadece siyasi sorun değil, sadece sosyolojik sorun değil, sadece iktisadi sorun değil, belki bunların birlikteliği. Zaman zaman görelî ağırlıkları değişebilen; ama hep iç içe geçmiş, hatta psikolojik boyutları da olan bir sorun şeklinde karşımıza çıkıyor. Demek ki, kamu-özel ayrımını tartışırken, bu boyutları bir şekilde göz önünde tutmamız lazım. Yine bir biçimde Fransa Devrimine bağlı.

Konuşmamı, başında söylediğim gibi, bir boyuta; iktisadiyat boyutuna çekeceğim. Bugün; yani aşağı-yukarı 80'lerden bu yana, bu küreselleşme denilen olayın önümüze koyduğu, somut, farklı düzlemde cevap bulmamız gereken, solda yer alan, -hangi konumda olursa olsun, orada bir ayrım yapmıyorum- solda yer aldığını söyleyen kişilerin, gurupların, siyasetçilerin -nasıl nitelendirirseniz, nitelendirin- cevaplaması gereken, hatta cevaptan da öte, bir şekilde tavır koyması gereken kutupların başında, görebildiğim kadarıyla bu kamu-özel ayrımı var.

Şimdi ben, burada şunu yapmaya çalışıyorum: "Niye kamu ve devleti solda yer alanların savunması gerekir, tavırlarını o doğrultuda oluşturması gerekir?" sorusuna bir cevap teşkil etmek için, iktisadiyat ayağını ön plana çekeceğim. Tabi, tartışmalarda biraz daha ayrıntılarına girebiliriz. Burada dikkatinizi çekmiş olacağı üzere, zaman zaman "kamu" diyorum, zaman zaman "devlet" diyorum; bu ikisini kesin olarak şimdilik ayırt etmiyorum; ama başta da söylediğim ilişki içinde.

Kamu-özel tartışmasında bu ayrımı; yani kamu mu, devlet mi ayrımını, konuşmamızın sonunda, sohbetimizin sonunda biraz daha açıklık getirmeye çalışacağım; ama şimdilik bu ikisi arasında, bu iki birim arasında; yani kamu ile devlet arasında çok fazla bir fark gözetmeyeceğim.

Şimdi, herhangi bir topluluğun, mevcudiyetini bugünden, yarına devam ettirebilmesi, artık hepimiz biliyoruz ki, üretimle mümkündür. Demek ki, daha başlangıçta bir üretim temelli bakış açısından hareket etmek zorunlu. Bu çok basit gerçeği, hepimizin çok iyi bildiği gerçeği, özellikle vurgulamak ihtiyacını görüyorum, duyuyorum; çünkü şu son bir-iki yıldır, özellikle "program" tartışmaları söz konusu olduğunda, solda yer aldığını bildiğimiz ve hiç kuşkuymuz olmayan birtakım arkadaşlarımız dahi, bu perspektiften zaman zaman yoksun kalabiliyor; yani üretim perspektifi gidiyor, onun yerine dolaşım ya da başka perspektifler bir şekilde gelebiliyor. Bunu, iyimser bir yorumla, aşağı-yukarı 20 yıldır bombardımanı altında kaldığımız küreselleşme ideolojisinin etkisi altında kalma şeklinde gösterebiliriz.

Bu, böyle olmakla birlikte, tabi sorun burada bitmez; ama ayrıntılarına girmeme izin verirseniz, toplumda üretimin devamını sağlayacak ya da bir diğer deyişle,

toplumun mevcudiyetini sağlayacak üretimin dışında ve ötesinde bir artık yaratıyorlarsa, bu topluluk iki şeyi bir arada başarmış demektir. Bunlardan bir tanesi; varlığını, bugünden yarına sürdürebilir; yani bir fazla bir artık yarattığı takdirde, varlığını bugünden yarına sürdürebilmenin maddi koşullarını yerine getirmiş demektir. Eğer böyle bir koşulu sağlamamışsa, çok açık ki bu topluluk, bugünden yarına varlığını sürdüremez. Bir artığın yaratılmış olması, toplumun devamının garantisini verir; ama bunun büyümesinin garantisini vermez; çünkü toplumun büyüebilmesi için, toplumun belirli teknolojik düzey varsayımı ve toplumsal gelişmişlik düzeyi varsayımı altında sorun, o zaman şuna dönüşür: Büyüyebilmesi, bir diğer deyişle sermaye birikimi sağlayabilmesi için, bu artığın kanalize edileceği alanları nasıl belirleyecek, kim belirleyecek?

Bir artık yaratılıyor, toplumun kullanımına hazır; ama bu artık hangi alana kanalize edilecek, bu ayrı bir şey; yani birbirinden farklılaşmış iki sorunla karşı karşıyayız. Kapitalizmin feodalizmden farklı olarak getirdiği veyahut da bizim, artığın kullanılması, hangi alanlara kanalize edilmesi gerektiği konusunda getirdiğimiz cevap şudur: "artık"ın kullanımı "özel" alanlarda bırakılmalıdır.

Bu artık meselesinde yine pek üzerinde durulmayan veya gözden irak tutulan bir mesele de şudur: Buna değer de diyebiliriz; ama daha nötr kelime olduğu için ve birçok topluluğu bununla analiz edebileceğimizi düşündüğüm için, artık ve değer meselelerini tartışmaya geçmiyorum, onu da bilginize sunayım.

Bir sosyalizm pratiğinde "artık" ortadan kalkacak mıdır? Hayır; "artık" ortadan kalkmayacaktır, hatta hangi açıdan ele alırsak alalım, bir bakıma sosyalizmin temel işlevlerinden bir tanesi, bu artığın büyütülmesi. Demek ki, artığın büyütülmesi meselesi, sosyalistlerde ve gündemimizde olan bir sorundur, bundan kaçınmamak lazım, bunu iyi tespit etmek lazım. Sosyalizmler arasındaki farklılığın ortaya çıktığı nokta da, iktisadiyat düzleminde baktığımızda, bu noktanın olması. Artığa kim el koyacak bir, iki; bu artığın hangi alanlara, nasıl, hangi mekanizmalarla kanalize edileceğine nasıl karar verilecek? Bir diğer deyişle, kapitalizmden farklı olarak sosyalizmde temel sorundur. En alttaki sorun, artığa kimlerin el koyacağı, el konulmuş olan bu artığın hangi alanlara, hangi mekanizmalarla kanalize edileceği şeklinde karşımıza çıkıyor. Eğer devlet dersiniz, -çözüm yollarından bir tanesi budur- devlet artığa el koyabilir ve devlet teşkilatı; yani çok bilinen terminolojiyle bürokrasi vasıtasıyla bunu dağıtır.

Bu, 1930'lardan ya da 59'lardan, diyelim 80'lere kadar farklı versiyonlarıyla Sovyetlerde uygulanan model buydu; yani "artık"a devlet el koyuyordu ve bunun hangi alanlara, nasıl kanalize edileceğine de, bu merkezi planlama teşkilatları, merkezi planlama mekanizması dolayısıyla karar veriyordu. Bunun daha da çarpıcı örneklerinden bir tanesi Romanya. Biliyorsunuz Romanya, -televizyonlardan hep birlikte izledik- tiyatro oynar gibi, adam iki günde pat

diye gitti; ama çok iddialı, cüretkar yatırım projelerine girmişti; yani artığı o alanlarda kullanılmasına bir şekilde karar vermişti; ama sonuç, umduğu gibi olmadı.

Demek ki, farklı mekanizmalar gündemdedir, tartışılabilir, tartışılmalıdır ki, o zaman da bu başlık altında, bu isim altında olmasa bile tartışılıyordu. Niye bu artık meselesinin ve kapitalizm ile sosyalizm arasındaki karşıtlığın nerelerden, -hatta bir anlamda, biraz da zorlayarak, benzerliklerin de mevcut olduğunu söyleyebiliriz- niye kaynaklanıyor, bunun cevabını çok özünde, çok temelinde, bu noktalarda aramak gerektiği düşüncesindeyim.

Niye bu artık, bir iktisadi-sosyal sistemde bir tarafa gidebiliyor, diğerinde bir başka tarafa gidebiliyor? Bu soruyu sordüğümüzde, sosyolojik bir olguyla karşı karşıya geliyorum. Kullanacağım deyimle -tabiatıyla gelişim sürecinin de biraz zorlamasıyla bu tip terimler oluştu- ben buna, "sahiplik ilişkileri" diyorum. Sahiplik ilişkileri ya da sahiplik dendiğinde şunu anlıyorum: "Sahiplik" sahipliğe konu olan nesnelere kullanımına ilişkin karar alma/karar verme otoritesini anlatır. Bu otorite kim(ler) olacaktır. Sınıf, birey, kolektif? Bu otorite doğrudan kullanılabilirliği gibi delege de edilebilir.

Tabi, "bir nesne" ibaresi üzerinde açıklığa kavuşalım. Bu nesne benim kalemim olabileceği gibi, kağıt parçası da olabilir, bu masa da olabilir, yiyeceğimiz yemekler, vesaire; ama bir iktisadi sistemde bu türden "sahiplik"ler problem ortaya çıkarmaz.

Bu sahiplik ilişkilerinin tarihine baktığımızda, Roma Hukukunda kodifiye edilen, o anlamda hukuk alanına giren bazı özellikler sergilediğini görüyoruz. Bunlardan bir tanesi, gözetim hakkı diyebileceğimiz hak; ama "hak" sözcüğüne anlam kazandırmak için bir şeyi daha söylemek istiyorum. Eğer bu herhangi bir nedenle ki, özel olarak da üretim araç ve gereçlerini, nerelerde, nasıl kullanılacağına ilişkin karar verme, karar alma bir şekilde; ister rıza ile, ister zor ile toplumsal kabul görmüş veya gördürülmüş ise, işte bu takdirde, bu "hak" haline gelir. Bana öyle geliyor ki, bunun rıza ile olması, konsensüs ile olmasıyla, zor olarak kabul ettirilmesi arasında çok da büyük bir fark yok. Önemli olan, bu bir şekilde "hak" olarak görülmeye başlamışsa, bundan sonra karşınızda bu yapı vardır. Bu hak anlamında tarih boyunca sahiplik ilişkileri bağlamında ve giderek iktisadiyat anlamında önem kazandığını gördüğümüz birtakım noktalar var. Bunlardan bir tanesi, gözetim hakkı diyebileceğimiz hak. Bu, şunu anlatıyor:

Sahipliğe konu olan bir nesnenin fiili kullanımına ilişkin karar alma-karar verme otoritesini anlatır; yani bir örnek vermek gerekirse, bu çantanın sahipliği bende ise, ben bu çantayı taş taşımakta kullanabilirim, silah taşımakta, kalem taşımakta, sigara taşımakta kullanabilirim; gözetim hakkı dediğimiz hak budur.

Bir diğer "hak", sahipliğe konu olan nesnelere fiili kullanımından kaynaklanan yeni nesnelere üzerinde hak ve iddiada bulunma otoritesidir. Bu "yeni şeyler", maddi

ürünler ya da gelir (ücret, faiz, kar, rant gibi) biçimine bürünebilir. Yine bir örnek vermeme izin vererseniz, şöyle bir örnek vereceğim. Cebimde -rasgele söyleyeyim- 1 milyarım var, bunu nasıl kullanacağım, benim tasarruf hakkım; ama eğer ben bu 1 milyar bankaya yatırıyor ve bankadan da şu kadar faiz alıyorsam, o sahip olduğum nesnenin kullanma "hak"ımdan, otoritemden ötürü ortaya çıkan farklı bir şey çıkıyorsa, o ortaya çıkan şey üzerinde de benim karar verme hak ve yetkim var. Bu 1 milyar üzerinden faiz alıyorsam, o 1 milyar nasıl kullanacağıma ilişkin, nerelerde kullanacağıma ilişkin karar verme, benim hakkımdır. Onu kullanılmadan ötürü ortaya yeni bir şey çıkıyorsa, o ortaya çıkan yeni şeyin nasıl kullanılacağına ilişkin karar verme, karar alma otoritesi de bende olduğuna göre, onun sahibi de benim; yani faiz elde etmişsem, o faizin sahipliği de bendedir, o edindiğim faizi nerelerde kullanacağım da, yine bana ilişkin bir otoritedir, bana ilişkin bir karar verme sürecidir.

Burada sahipliğe ilişkin bir diğer özellikten daha söz etmek mümkün. Bu, sahibi olduğum şeyleri satış yoluyla bir başkasına devretme "hak"ım varsa, bu takdirde sahibi olduğum şeyi devredince, demin söylediğim haklar bir başkasına devredilmiş oluyor. Diğer bir ifadeyle, şeyler üzerindeki karar alma-karar verme otoritesini satış yoluyla bir başkasına ya da başkalarına devretme "hak"ımdan söz ediyorum.

Şimdi dikkat edin. Burada bir konuya dikkatinizi çekmek isterim. Mesela bu özelleştirme sorununun gündeme getirdiği de bu. (X) fabrikası devletin sahipliğindeki, özelleştirme ne diyor? "Sen, bunu satış yoluyla hak sahipliğini, o otoriteni başka birine devredebilirsin ve devretmelisin" diyor. Özelleştirme, günümüzde bundan başka bir şey değil. Dolayısıyla, özelleştirme tartışmalarının öteki taraflarını bir yana bıraktığımızda, bir karar alma, karar verme, kararlara katılma otoritesinin devridir.

Demek ki, sözünü ettiğim bu üç hak, bir ilişkiler manzumesini beraberinde getirir. Bunların elden çıkarılması veya devri veya satışıyla birlikte, başka toplumsal ilişkileri veya diğer bir deyişle farklı toplum algılayışını da beraberinde getirir.

Özetle söylememi isterseniz, bu söylediğim hakların satış yoluyla devri, basit bir teknik-hukuki olay değil, aynı zamanda toplumla birey arasındaki ilişkilerin, toplumla devlet arasındaki ilişkilerin, bireyle devlet arasındaki ilişkilerin, toplumla toplum arasındaki ilişkilerin de değişmesini, telkin ve ima eden, farklılıkları, değişmeleri de meydana getirir. Bu nokta, 1980'den itibaren, küreselleşme ile birlikte karşımıza çıkan yaklaşım. En azından benim görebildiğim kadarıyla veya bana göre mesele budur.

Evet, 80'lerden bu tarafa karşı karşıya kaldığımız sorunun bu sorun olduğunu söylüyorum. Bu ne demek? Bakın, dikkat edin. Burada, sosyalizmin kendisinin tartışma alanından bir-iki gönderme yaptım; işaret ettiğim mesele konusuna değinmedik; izin vererseniz onu tartışmalara

saklıyorum; ama kapitalizmin kendi evrimi içinde dahi, farklı kamusal alanları, farklı birey-toplum, birey-devlet ilişkilerinin olabileceğini de gözden ırak tutmak, o kapitalist düzenin dahi farklı bir biçimde yeniden inşa edilmesi, bir diğer deyişle, kapitalist toplumun farklı boyutlarda yeniden inşa edilmesi meselesiyle karşı karşıyayız. Küreselleşme budur; kapitalizmin farklı bir boyutta yeniden inşa edilmesidir. Neden?

Burada söylemek istediğim şu: Özelleştirme bağlamından gidecek olursak, burası iyi bir kalkış noktası olabilir. Birtakım işletmelerin mülkiyeti; yani sahipliği, devlet mülkiyetinden ya da bizim hukuk sistemimizdeki ismiyle kamu mülkiyetinden, özele devredilmek isteniyor. Şimdi, problem de burada. Niye problemlili bir alan? Bir tanesini söyleyeyim; yani bu devir meselesi, sahiplik devri meselesi, basitçe teknik bir mesele değil. Toplumsal ilişkiler, siyasi ilişkiler bir türlü değiştiren veya değiştirmeye aday bir mesele. İkincisi; biraz önce üstü örtük olarak belirttiğim, uluslararası ilişkileri de değiştirdiği için veya değiştireceği için, üstelik çok temelli, çok esastan değiştireceği için, kamu-özel ayrımı, bir kez daha önem kazanıyor; fakat o tartışmaya girmeden önce izin verirseniz, yine bu sahiplik bağlamında iki meseleyi daha gündeme getirelim.

Bunlardan bir tanesi üretim, diğeri bölüşüm meselesi ki, o da hem de üzerinde durduğum sorunu ortaya çıkarıyor, hem de bu sahiplik dolayısıyla ortaya çıkıyor. Bir tanesi şu: Eğer bu gözetim hakkı yeterince açık hale geldiyse, üretim araçlarının sahipliği bende ise, bunu nerede kullanacağıma ben karar vereceğim; yani ben, bunu tarımda kullanacaksam, bu sefer sorun şuna dönüşür; kaynakları nereye transfer edeceğim; yani kaynak transferi meselesi. Ben, sermayemi tarımda kullanıyorsam, o zaman kaynaklar tarıma gidiyor, sanayiye kullanıyorsam, kaynaklar sanayiye gidiyor.

Peki, bu özel sahiplik ekonomilerinde bunu koordine edecek bir şey var mı? Hayır; benim kişisel, kendi çıkarım peşinde koşmam ancak bunu tayin eder; fakat o tahsis meselesini gündeme getiriyor, ikincisi; üretim meselesini getiriyor. Ben, nerede kullanmaya karar verirsem, -ki otorite bende- üretim oralarda gerçekleşiyor. Tabi, hiçbir alana tahsis etmeme hakkım da var, dolayısıyla üretim de gerçekleşmez. İşte bugünlerde veya şu son 3-5 yılda ya da 90'lardan itibaren karşımıza çıkan bir olgu, paradan para kazanma meselesi gündeme gelince, ben bankaya yatırıyorum; yani finanstan para kazanmaya başlarım. Bunun için herhangi bir engel var mı? Yok. Dolayısıyla şimdi sahiplik bende olduğuna göre, eğer çıkarım da onu gerektiriyorsa, kaynaklar o tarafa gitmiş olur. Şimdi bu, sosyal alanda önemli bir husus.

İkincisi; "Bu sahipliğe konu olan nesnenin kullanımından dolayı bir şey ortaya çıkıyorsa" demiştik; bu da bölüşümle ilgili. Şimdi dikkat edin, ben paramı oraya "yatırdığım" zaman, orada bir şey ortaya çıkıyor. Ne? Kar.

Dolayısıyla kar, benim oluyor; ama ben o şeyi söz konusu alanda kullandığımda, emek istihdam ediyorsam, emeğin hangi alana istihdam edileceği belirlenmiş oluyor

bir. Emek de kendisi üzerinde hak ve yetki sahibi olduğu için, o hak ve yetkiyi kullanmasına göre başka bir şey ortaya çıkıyor. Ortaya çıkan bu şey de, hepimizin bildiği gibi ücret diyoruz. Toprak olsaydı rant olacaktı, para olsaydı, biraz önce verdiğim örnekten anlamış olacağınız gibi faiz olacaktı.

Şimdi, bir şey daha var. Sahiplik ilişkisi basit bir ilişki değil; burada hem üretimi yönlendiriyorsunuz, hem bölüşümü belirliyorsunuz. İç içe geçmiş ve bu basit modelde birini belirlediğiniz anda, diğeri de zorunlu olarak belirliyorsunuz; yani hem üretimi belirliyorsunuz, hem bölüşümü belirliyorsunuz.

İşbölümü meselesinde, uluslararası işbölümü de, ulus içindeki işbölümünün bir uzantısı olması nedeniyle, ulusal sistemde de bu belirleme sizi, eğer bu bir merdivense, o merdivende bir yere koyuyor. Merdivenin şurasında veya burasında yer almış olmanın, yer alabilmenin, özellikle 19. Yüzyılın 3. çeyreğinden itibaren çok büyük bir garantisi yok. Malum, orada da "gelişmişlik, az gelişmişlik" tartışmaları gündeme girdi, o basamak atlama meselesi önemli bir sorun haline geldi.

Özellikle üretim araç ve gereçleri üzerinde devlet veya kamu mülkiyetinin olması meselesi burada önem kazanıyor. Eğer herhangi bir garanti yoksa, üstüne üstlük bizim gibi ülkelerde üretim kültürü yok ise, -bu önemli bir şey- sosyolojik taban olarak da buna uygun gelişmeler tarihsel olarak fazlaca ortaya çıkmamışsa, o zaman bunu yerine getirebilecek, güvenilebilecek bir diğer öge; devlet ortaya çıkar.

Yine hepimizin çok iyi bildiği gibi devlet, esas itibarıyla tarihsel süreç içinde egemen sınıfların yürütme aracı diyebilirsiniz. Nasıl nitelendirirseniz nitelendirin, bu tartışma benim koyduğum anlamda çok önem taşımaz. Bir şey var; önünde sonunda, o boyutta, o noktada egemen sınıflar kim ise, nasıl ise, devletin istediği de ona göre belirlenir. Kamu-devlet tartışması tam bu noktada karşımıza çıkıyor. Kamunun arzu ve istekleri, egemen sınıfların arzu ve istekleriyle örtüşmediği sürece ve son tahlilde devlet bunların istediklerini yerine getirdiği sürece, kamu ile devlet arasında bir farklılaşma, bir gerilim olur.

Demek ki, devletçilik meselesinde, devletin sınıf içeriği önemlidir. Bunu çok sert, çok katı anlamıyla ele almamak lazım. Eğer artığın kullanımı, -ki, devlet artığın bir kısmının üzerinde hak ve yetki sahibi oluyor- devleti, kamu etkilediği sürece etkilendiği oranda, devletle kamu birbirine yakın sayılır ve sırf bu anlamda "devletçiliği desteklemek lazım" diye düşünüyorum; uluslararası işbölümünde işgal edilebilecek yeri belirleme anlamında da.

Bu noktada hemen dikkatinizi çekmiştir; devlet hangi tür faaliyete katılacak, ne kadar kaynak ayıracak, vesaire meseleleri, esas itibarıyla kararlara katılma sürecidir. Bu kararlara katılım sürecini belli derece ileri itiyor. Doğrudan doğruya katılabilirsiniz; bu gelişkin demokrasi sayılabilir ve dolayısıyla devleti etkilemek suretiyle, -aşağı-yukarı 50

ile 70 arasında bizde, diğer Avrupa ülkelerinde, Amerika'da bile olan buydu- bu kararlara katılım sürecini, çalışan sınıfla bir şekilde etkileyebiliyor. Sendikalarla bir şekilde etkileyebiliyor; dolayısıyla sosyal devlet oradan çıkmıştır. Türkiye ve benzeri ülkelerde hem bu sosyal devletin emeğin hakkını daha fazla alabilmesi, daha kamusal ve bu anlamda da özel hayatın daha tam yaşayabilmesi için de gerekli olduğunu düşünüyorum. Kamusalın devleti etkileyebildiği ölçüde devlete sahip çıkmanın anlamlı olduğunu bu bağlamda da düşünmek lazım.

Bir diğer konu da, uluslararası işbölümünde nerede yer alabileceğine, eğer "özel" etkileme imkanınız yoksa -ki genelde yoktur- devleti etkilemek suretiyle uluslararası işbölümündeki yerinizi, basamağınızı bir başka noktaya, daha üst bir noktaya çıkarma olanağınız vardır. Bunun garantisi, bizi devletin kendisinden kaynaklanmaz; devletin sınıf içeriğinde ya da devletin aldığı kararlara katıldığınız, onu etkilediğiniz sürece devlet-kamu arasındaki ilişkinizde, bu katılım ve demokrasi meseleleri boyutu olduğunu, yerinde bir ilişki olduğunu bu şekilde söyledik.

İzin verirsiniz ben burada keseyim. Açık olmayan yerler varsa, tartışmalarda biraz daha derinleştirmeye çaba gösteririm. Sabrınız için, dinlediğiniz için, hepimize teşekkür ediyorum.

Onur Hamzaoğlu: Bu uzun sunum için teşekkür ederiz. Sunumda ortaya çıkan sorular geliştirilerek yanıtlanmayı bekliyoruz. Evet Çulhaoğlu söz sizin.

Metin Çulhaoğlu: Arkadaşlar ben İşaya'nın söylediklerinden hareketle birkaç noktada açılım getirmenin yararlı olacağını düşünüyorum. 15 gün kadar önce, İşaya'yla bir paneldeydik. Orada İşaya'nın yaptığı 3 vurgu benim dikkatimi çekmişti. O vurguların konumuzla bir yanıyla doğrudan ilişkili olduğunu düşünüyorum; bu ilişkiyi açmaya çalışacağım.

İşaya'nın daha önceki sözünü ettiğim panelde yaptığı üç vurgu, gerçekten önemsendiğim vurgulardı. Bunlardan birincisi, Fransız Devrimi'nin sloganları olan liberte, egalite ve fraternite ile ilgiliydi. İşaya, o panelde, bunlardan "liberte"yi genellikle "özgürlük" olarak biliriz, aslında kastedilen "serbestlik"tir demişti. İşaya'nın benim dikkatimi çeken bir başka vurgusu; bugün Türkiye'de düşünüldüğü gibi, tarım kesiminin geriletmesinin ve ağırlığının azaltılmasının monetarist yöntemlerle yapılmasına ilişkindi. Yani tarım kesiminin payının azaltılması herkesin hedefi olabilir, solcuların da hedefi olabilir; ancak bugünkü gibi monetarist yöntemlerle yapıldığı takdirde, bu girişim çok ciddi toplumsal sonuçlara yol açacaktır. İkinci vurgu da buydu. Üçüncüsü, gene yanılmıyorsam -yanılıyorsam İşaya düzeltir- kendisi, son 10 yıl içerisinde neo-liberal ya da liberal ideolojinin genel anlamda solu da etkilediğini ve solun bu etkilerden artık yavaş yavaş sıyrılmaya başladığını vurgulamıştı.

Şimdi, bu üç noktanın açılması, konumuz açısından daha doğrudan biçimde açılması şöyle

olabilir: Örneğin, serbestlikle demokrasi arasında kurulan özdeşlik ne ölçüde geçerlidir? Ben bunu, özellikle İşaya Hocadan, örneğin Hayek'in düşünceleri bağlamında açmasını rica edeceğim; çünkü Hayek'te çok bariz biçimde "demos" diye sözünü ettiği kesime, yani halka yönelik bir küçümseme vardır. Başka bir deyişle, halkın taleplerinin ve algılarının, isteklerinin, vs. kutsanan piyasa mekanizmasının rasyonel işleyişine ve onun, yani piyasa mekanizmasının getireceği optimalliklere doğrudan ters düşeceği ileri sürülür Hayekçi düşüncede. Dolayısıyla, Türkiye solunu da zaman zaman çok etkileyen, "Devletin dışındaki her şey demokratiktir, merkezi olan her şey antidemokratiktir, yerel olan her şey ise demokratiktir" yargıları ne ölçüde doğrudur, bunu tartışmak gerekiyor. Bu anlamda, eğer biz devlet mülkiyetini belirli aşamalarda kaçınılmaz görüyorsak, yani kamusal mülkiyetin spesifik bir biçimi olarak devlet mülkiyetini de gerekli sayıyorsak, bu "devlet mülkiyeti" dediğimiz olayın bürokrasiye ve demokratik işleyişe aykırı sonuçlara yol açmaması için neler yapılabilir, bunlara bakmamız gerekir. Açıkçası devlet mülkiyeti ile anti-demokrasi özdeşliği geçerli bir özdeşlik midir? Bunu sorgulamamız ve ardından şu soruyu da sormamız lazım: "devlet mülkiyeti başkadır, kamu mülkiyeti başkadır" biçiminde yaptığımız ayırım ne ölçüde geçerlidir? Yerel mülkiyet neden mutlaka daha demokratik, daha eşitlikçi sayılmaktadır? Örneğin Sungur'un bir yazısında değiniliyordu. Antalya'nın özerk bir bölgesel yönetimi olsa ve Antalya Belediyesi, Antalya'nın bütün turistik tesislerine devlet mülkiyeti olarak değil de, yerel bir mülkiyet biçimi olarak sahip olsa, bu ne ölçüde eşitlikçidir, ne ölçüde adildir? Antalya'nın turizm gelirlerinin bir bölümü merkezi planlama mekanizmaları aracılığıyla örneğin "Güneydoğu'ya" aktarıldığında, Antalya halkı, "benim alın terimle kazandığım paralar 'kırolara' peşkeş çekiliyor" derse bu demokratik ve haklı bir tepki mi sayılmalıdır?

Serbestlik konusunda ikinci bir nokta: Türkiye solunun son 10 yıl içerisinde -bunu solun önemli ağızlarından ben çok duydum- "eşitlik-özgürlük ikilisinden, önemli olan özgürlüktür. İnsanlar özgür olduklarında, eşitliği zaten sağlarlar" biçiminde bir düşünce vardır. Bu düşüncede, özgürlük fikrinin ve pratiğinin karşısında hasım olarak doğrudan doğruya devlet; ama bir toplumsal örgütlenme olarak; ama bir mülkiyet odağı olarak devlet görüldüğünde; yani demokrasinin ve özgürlüğün karşısında yer alan bir kurum olarak devlet görüldüğünde, bu kez Türkiye'de "Devletçilikten dönülmesi, devletin küçülmesi, bir baskı aygıtı olarak devleti güçsüzleştireceği için iyidir" diye, özelleştirmeleri savunan insanlar bile görülebilmektedir. Bu bağlam da açılabilir.

Burada "devlet mülkiyeti ve merkezi planlama" dediğimizde, önsel birtakım yargılardan, önsel birtakım ideolojik tercihlerden önce, bazı realitelere de dikkat etmek gerekir. İktidara gelen bir sınıfın önünde ne ölçüde eşitsiz bir ülke bulacağız; yani tarım kesimiyle sanayi kesimi, sektörler arası eşitsizlikler, coğrafi eşitsizlikler; yani bölgesel eşitsizlikler. Eğer bu eşitsizlikler çok artmışsa, özellikle küreselleşme dediğimiz olay sonucunda ulus-devlet

ölçeğindeki iç eşitsizlikler daha da artıyorsa, acaba bu eşitsizlikleri ilk ağızda düzlemenin, bu eşitsizlikleri bir ölçüde gidermenin, merkezi planlama ve devlet mülkiyeti; yani artığın, İşaya'nın deyimleriyle nereye kanalize edileceği konusunda merkezi bir karar, merkezi bir planlama ve merkezi bir mülkiyet gerekli midir, değil midir, kaçınılmaz mıdır, değil midir? Bu konu üzerinde durulabilir.

Üçüncüsü; liberalizmin sol üzerindeki etkileri. Bu, kafaları çok fazla kurcalasa bile, yanıtına çok fazla cüret edilemeyen bir konudur. Bu özelleştirme, liberalizm, devletçiliğin kötülenmesi, vesaire, sırf birtakım ideologların, -burjuvazinin ideologları ya da bilmem kimin ideologları, her ne ise- bunların şartlamaları sonucunda mı ortaya çıkıyor, yoksa hayatın içindeki birtakım süreçler de, insanları kamucu düşünceden başka yönere doğru mu çekiyor?

Örneğin Thatcher'ın iktidara geldiği dönem için pek çok batılı siyaset bilimci şunu söyler: "Evet, Thatcher bir ideologdur; ama uyguladığı program halkın bazı tepkilerine de yanıt veriyordu, o nedenle tuttu" Mesela nedir? Batıda o "welfare state" denilen refah devleti uygulamaları, örneğin sosyal koruma-güvenlik uygulamaları, çalışan bazı kesimlerde "Biz burada çalışıyoruz, adam işsiz, sırtüstü yatıyor, devletten para alıyor" anlamında refah devletine bir eleştiri, refah devleti uygulamalarına bir tepki doğurmuştur ve Thatcher politikalarına da bu tür tepkileri kullanmıştır.

Türkiye'de, çeşitli antropologlar, sosyologlar, bilim insanları vb., Türk insanını ortalama olarak "kamucu düşünceye yatkın insanlar" olarak tanımlar. Bu, doğru olabilir, doğru olduğunu varsayalım. Türkiye'de bazı ideologların ve siyasetçilerin koşullamalarının ötesinde, acaba bizim halkımızda spontane olarak sosyal devlet kapsamındaki kimi uygulamalara, özellikle 80'den sonra tepki doğuracak birtakım şeyler oldu mu? Şimdi bu, tabii konuyla doğrudan ilişkili olmayabilir; ama 12 Eylül'den sonra Kenan Evren'in ilk laflarından bir tanesi, "Bir şef garson benden daha çok maaş alıyor" lafıdır. Benim bildiğim ortalama insan "yahu koskoca Genel Kurmay Başkanı okumuş, yazmış, şef garson da ondan daha fazla para alırsa, bu ayıptır" der; yani herhangi bir ideolojik koşullanma, yukardan bir şeyin gelmesi gerekmez; yani Besim Tibuk'un ya da bilmem kimin liberal laf etmesi halkı çok fazla etkilemeyebilir; ama başka şeyler etkileyebilir. Acaba Türkiye'de kamucu düşünceden buna benzer bir uzaklaşma olmuş mudur? Eğer olmuşsa, bunun amilleri nelerdir?

Şimdi biz, şunu söyleyemeyiz: "Batıdaki gelişmiş kapitalist ülkelerdeki gibi bayağı ciddi bir sosyal devlet, refah devleti uygulaması var da, bizim halkımız buna tepki duyuyor" diyemeyiz. Ne diyebiliriz? Benim aklıma gelenler şunlar: Türkiye nüfusu genç bir nüfustur; yani 15-45, her ne ise, o yaş gurubunun çok ağırlıkta olduğu bir ülkedir. Bir toplumun nüfus yapısı gençse ve o toplumda sınıf atlama olanakları henüz kapanmamışsa, o insanlar gerçekten yukarıdan bir ideolojik yönlendirme olmaksızın

da, köşe dönme, sınıf atlama felsefesine ya da eğilimine kapılabilirler. Acaba Türkiye'de 80'den sonra kamucu düşüncenin gerilemesinde bu tip etkenlerden söz etmek mümkün müdür?

Batıda yapılan bir araştırmaya göre, rakam olarak da söyleyebilirim, yalnız şu an kaynağını anımsamıyorum: refah devleti dönemlerinde ortalama bir Avrupalının aylık gelirinin üçte birini doğrudan çalışma karşılığı alınan ücret dışındaki kazançlar oluşturuyor. Bunun içine, sağlık hizmetlerinden yararlanış da hesaplanıp, katılıyor. Onu da kattığın zaman, insanın gelirinin üçte birini, doğrudan bilfiil çalışmanın dışındaki gelirler oluşturuyor. Şimdi, Türkiye'de böyle bir durum söz konusu olmadığına göre, -tarımda destekleme politikaları falan ayrı- acaba Türkiye'de, Türkiye halkının kamucu düşünceden uzaklaşması gibi bir olgu söz konusuysa, bunun etkenleri neler olabilir? Yani, bizim insanımız da, benim çok sık kullandığım benzetmeyle "üç kişiyi sallandıracaksın, asacaksın, o zaman her şey düzeldir" der ya, devlet kapısında çok bekleyen bir insan da, belki de "özelleştireceksin şunları, o zaman günlerini görürler" gibi bir düşünceye eğilimli olabilir mi?

Son olarak bir-iki noktanın daha altını çizip, bitireceğim. Bence konumuzun odak noktası, asıl vurgu yapmamız gereken nokta şudur: İşaya'nın deyimleriyle söyleyecek olursak, toplumda yaratılan artık, eğer bir yerlere kanalize edilecekse, bu kanalize edilme sürecinin ana mekanizması ne olabilir? Eğer bunun ana mekanizması kamu mülkiyeti ise, devlet mülkiyeti kamu mülkiyetinin geçici bir biçimi midir, ilk evrede başvurulması gereken geçici bir biçimi midir, yoksa "devlet mülkiyeti" dediğimiz olay, daha ileri aşamalarda da mutlaka başvurulması gereken bir araç mıdır? Bu nokta üzerinde durduğumuzda, sanıyorum konu büyük ölçüde aydınlığa kavuşacak.

Şimdi, izninizle Marks'a da değineyim. Marks, örneğin 1848-49 yıllarında Manifesto'yu yazdığına, çok gelişmiş bir kapitalist toplumun sosyalizme geçeceği öngörüsü ve varsayımından hareket ediyordu. Ancak buna karşın Manifesto'da çok bariz bir biçimde, çok net bir biçimde, özel mülkiyetin kerte kerte alınıp, devlet mülkiyetine geçilmesi önerilir. Gerçi Marks, bunu nihai bir biçim olarak öngörmez; ama nihai bir biçim olarak öngörmemesinde, bana göre çok gelişkin bir toplumda kapitalizmin yerine sosyalizmin kurulması öngörüsü rol oynamıştır. Tanımladığı şey, -mazur görün İngilizce'sini söyleyeceğim- association of free producers; yani "özgür üreticilerin birliği" dediği olay, günümüzün koşullarında ne ölçüde tam yerine oturan bir kavramdır, bunun ötesine geçmek gerekir mi, gerekmez mi?

Son olarak, düzenleyici arkadaşlarımız mazur görürlerse, biraz daha spesifik bir siyasi konu olacak ama, bir soru ortaya atmak istiyorum. Türkiye'de sol düşünce ve hareket, "devlet mülkiyeti" dediğimiz olgu, "merkezi planlama" dediğimiz mekanizmalar, "ulusal çıkarlar" gibi konular gündeme geldiğinde, bu kavramların

sahiplenilmesini, kendini ulusal solcu olarak tanımlayan, biraz da 1930'ların düşüncelerini hala taşıdığı izlenimini veren ekibin eline bırakmakla; yani bu tür kavramların ve birikimlerin onlar tarafından temellük edilmesine izin vermekle doğru mu yapıyor, yanlış mı yapıyor? Eğer başka bir sol düşünce kendini bu tür bir düşünceden ayırt edeceksa, ayrıştırırsa, konuya salt bir reddiye adına mı yaklaşır? "Bunlar devlet mülkiyeti diyorlar, biz öyle demiyoruz, bilmem ne diyoruz" türü karşılığının ne olduğu belli olmayan, müphem kavramlarla mı bu ayrıştırma sağlanacak? Bunun üzerinde bence hepinizin düşünmesi lazım. Teşekkür ederim.

Onur Hamzaoğlu: Biz teşekkür ederiz. Söz sizin sevgili Mithat Sancar.

Mithat Sancar: Ben de, her iki konuşmacının vurgularında çok önemli yer tuttuğunu düşündüğüm bir kavramı biraz daha açma ihtiyacı hissediyorum.

Kamuculuk kavramı, kamuculuk-devletçilik ilişkisi, kamu-özel ilişkisinde İşaya Hoca çok önemli bir vurgu yaptı; kamuculuğun mutlaka demokrasiyle birlikte alınması gerektiğini söyledi. Bunu çok önemsiyorum. Ama bu meseleye girmeden önce, biraz daha başa dönmek istiyorum. Ben, tartışmalarımız açısından kamu-özel ayrımının, kamu-devlet ayrımından daha az sorunlu olduğunu düşünüyorum.

Bizler, kamu-özel ayrımını daha iyi yapabiliyoruz, kamu-özel ayrımında fazla sorun yaşamıyoruz ya da daha az söyleşiyoruz; kamu-devlet ayrımında, kamuculuk-devletçilik ayrımında, bana kalırsa çok daha fazla sorun yaşıyoruz. Nitekim İşaya Hocanın sunuşunda, benim kafamda bu ayrım netleşmediği gibi, zaten kendisi de bunları birbirinin yerine geçecek şekilde kullandı. Elbette son bölümde bir gerilimden söz ettiniz; ama yine de bu konuşmanın genelinde, bu ikisi arasındaki geçişlerin nerede, nasıl tanımlanabileceği konusu açık kaldı.

Kamu kavramının ortaya çıkışı için, tabii çok eskilere gidebiliriz; ama ben yine de İşaya Hocanın da vurguladığı gibi, tartışmayı günümüz sorunları bağlamına oturtabilmek için 17. yüzyılın mutlaka esas alınması gerektiğini düşünüyorum.

Ulusal devlet dendi. Bence daha kapsayıcı bir kavram olarak modern devletin ortaya çıkışını esas almak lazım. Modern devletin ortaya çıkışından söz ettiğiniz zaman da, ondan önceki üretim ve toplumsal örgütlenme biçiminin aşılması anlamında bir yeni açımdan söz etmeniz gerekir; feodalitenin hem ekonomik, hem siyasal düzeninin aşılması. Çünkü "kamu" dediğimiz kavram, esasen modern bir kavramdır. Bugün bizi uğraştıran bu kavram, modern bir kavramdır ve bana kalırsa, devletle birlikte değil, devlete karşı ağırlık alanı olarak ortaya çıkmıştır. Bu vurguyu önemsiyorum ya da daha fazla açmak için bunun üzerinde biraz daha durmak gerektiği kanısındayım. O zaman devlet-kamu ilişkisini, devletçilik-kamuculuk ilişkisini tanımlamada daha rahat yol alabiliriz.

Modern devletin ortaya çıkışında pek çok faktör rol oynuyor. Bir defa yüz yüze ilişkilerin ilke veya belirleyici olmaktan çıktığı yeni bir toplumsal ilişkiler sistemine, yeni bir toplumsal örgütlenme biçimine geçiliyor, dolayısıyla bu ilişkinin örgütlenmesi gerekiyor. Modern hayat, pek çok şeyle birlikte mekan kavramını da değiştiriyor. Siyasi açıdan bakıldığında, bu kavram "ülke" olarak çıkıyor karşımıza, sınırları kesin çizgilerle belirlenmiş bir ülke. Şimdi bu mekanda toplumsal ve siyasal ilişkilerin de başka türlü örgütlenmesi gerekiyor. Feodalitede bu anlamda bir kamudan söz etmek mümkün değilken, modern toplumda kamu, zorunlu bir bileşen olarak, bana sorarsanız, modern devletin üretim tarzından bile bağımsız olarak ortaya çıkıyor.

Kamunun varlığı ve etkinliği, modern devleti sosyolojik anlamda meşrulaştıran -siyasal değil- en önemli unsurlardandır; yani kamusu olmayan modern devlet, kamuyu gözetmeyen, kamuyla bağımlı iyi kuramayan bir modern devlet, sosyolojik anlamda meşruluğunu sağlayamaz ve muhafaza edemez. Bunu daha iyi tanımlamak için biraz daha tartışalım; çünkü devletle kamu arasındaki ilişkiyi tahlil ederken, bu noktanın çok önemli olduğunu düşünüyorum.

Bu aşamada, "modern devlet" dediğimiz zaman, pek çok işlevi var, pek çok unsuru var; şiddet tekeli var, bürokrasisi var, ekonomiye, siyasal alana, özel hayata müdahale aygıtları var. Dolayısıyla devletin, daha fazla kendi başına bir özne; ama karmaşık ilişkiler yumağı halinde bir özne olma potansiyeli var. O sınıf ilişkilerinden, o sınıf ilişkilerinin belirleyiciliğinden de bir ölçüde daha fazla uzaklaşabilen, kendi başına eyleyebilen, kendi başına da çıkarları, hedefleri olabilen bir yapı, üstelik çok kolay totaliterleşebilen bir yapı. Potansiyel olarak bundan önceki hiçbir devlet biçiminin olamayacağı kadar fazla gücü temerküz ettirebilecek, yoğunlaştırabilecek ve bütün toplumu isterse her noktasına kadar denetleyip, imha edebilecek potansiyele sahip; ama bu şartlar ne zaman bir araya gelir, bu ne zaman fiiliyata dönüşür, o ayrı mesele.

Bunu neden söylüyorum? Devletçiliğe yaptığımız her vurguda, sadece iktisadi unsuru düşünmemiz, bizi yanlış sonuçlara götürecektir kanısındayım. Çünkü devletçilik, devlet mülkiyeti ve devlet de mülkiyete sahip özne olarak alındığı sürece, sadece bu anlamda tanımlandığı sürece, yine kamu ile ilişkisi, kamuculukla ilişkisi rahat kurulamaz. Devletçilik, bir bütün olarak devletin toplumsal ve siyasal yaşamda belirleyici noktada olması demektir. Biraz önce Metin Beyin de "Acaba Türkiye toplumunda kamuculuktan uzaklaşma mı var?" şeklinde tespitleri oldu. Ben ona, devletçilikten uzaklaşma diyorum. Aslında Türkiye'de, hiçbir zaman gerçek anlamda bir kamuculuk fikri ve uygulaması pek olmadı. Sonuçta mevcut olan, belli ölçülerde devletin merkezde olduğu, devletin toplumu yönlendirdiği, tanımladığı, menfaatleri tanımladığı bir sistemdi. Dolayısıyla toplumda bu konuda bir yakınma varsa, bu bana, kamuculuktan bir yakınma gibi gelmiyor. O zaman kamuyu şöyle tanımlamak lazım; iktisadi olarak da belki bu tanım işe yarar:

Sadece belli hizmetlerin ve iktisadi değerlerin alımlayıcısı değil, bu hizmetlerin temelinde yatan kaynakların yönetilmesinde belirleyici olan öznedir. Demek ki, kamu, bir yandan kendisine hizmet götürülecek, kendisine iktisadi değerler sunulacak bir müşteri konumundadır. Eğer kamuculuktan söz edeceksek, işin bir yanı budur. Bunun nasıl yapılacağı önemlidir; ama diğer yanı, her aşamada kamunun bu kaynakların yönetilmesinde, değerlerin paylaşılmasının yönetilmesinde belirleyici olmasıdır. Bu bağ koştığı anda, solun herhangi bir iddiası adına savunulamayacak bir bütünsel devletçi politikayla karşı karşıya kalınmasının kaçınılmaz olduğunu düşünüyorum.

“Modern devletin sosyolojik meşruluk temeli” dediğimiz kamunun ortadan kalkmasının sonuçlarını iyi görmek, iyi kavramak lazım. Kamu güdükleştiği ya da ortadan kalktığı zaman, onun yerine neyin geçebileceği ve bunlarla nelerin yaşanabileceği sorundur bu özünde. Neoliberal politikalar; yani özelleştirme, sosyal devletin tasfiyesi vesaire, aslında kamuyu, kamunun kendisini yok eden bir şeydir. Kamunun kendisini yok ettiğinizde ya cemaatleşmeye doğru hızlı bir kayış olacaktır. Bu durumda, modern şartlarda ilkel bir feodal yapı, bir tür neo-feodal toplum oluşacaktır. Eğer insanlar cemaatleşemiyorsa, o zaman da bütünüyle yalnızlaşmış bireylerin irrasyonel ideolojiler tarafından çok kolay manipüle edilmesi söz konusu olur; bu da totalitarizme doğru bir kayıştır, onun zeminini hazırlar.

Dolayısıyla bugün karşı karşıya olduğumuz sorun, mülkiyetin nerede ve kimde olacağı sorunundan çok daha kapsamlı bir sorundur. Modern devletin bizatihi kendisi, bildiğimiz unsurlarıyla bir dönüşüm içindedir ve modern toplumlar açısından da bir dönüşüm var; bu dönüşümün ne yönde olacağı önemli. Burada kamuya yapılacak vurgu, postmodern söylemlerin herhangi birinde, herhangi bir şekilde yer alan bütün iddialara, tezlere karşı duruşu daha sağlam hale getirecektir; çünkü orada projeler, bu kamu fikrinden belli ölçülerde vazgeçmeyi içerecek tezler üzerinden geliştiriliyor. Oysa biz bunu yapamayız.

Devletçilik ile kamuculuk arasındaki ayrımı gerçekten net koymak, bunu enine boyuna tartışmak, karşı karşıya bulunduğumuz zorunlulukların başında gelmektedir. “Devlet yararı” dediğiniz şey de, “kamu yararı” dediğiniz şeyle aynı değil. O nedenle, kamuculukla devletçiliği tartışmanın her boyutunda dikkatle birbirinden ayırmak gerekiyor.

Bu, şu demek değil: Devletin, üretim araçlarının ya da üretim alanının belirli bölümlerinde mülkiyet sahibi olmasına karşı çıkalım. Benim söylediğim bu değil, Metin Beyin vurgusunu da böyle anlamadım zaten. İktisadi anlamda devletçilik, mutlaka antidemokratiklik olarak anlaşılabilir. Bugün için benim önerebileceğim ayrıntıları belirlenmiş herhangi bir model yok; ama kamu kavramının muhafaza edilebilmesi için, bu demokratik unsurun ısrarla vurgulanmış bir devlet sektörünün de bulunması, belki şu anki şartlar, görev bildiğimiz şartlar açısından gerekli de;

ama eğer devlet, bu alanlarda mülkiyete sahip olmasına rağmen, kaynakları yönetmesine ve yönlendirmesine rağmen demokrasi unsuru eksikse, o zaman toplumu kendisi tanımlayacaktır, o zaman diğer iktisadi sınıfların, kamunun küçük bir bölümünü oluşturan mülk sahibi kesimlerin belirleyiciliği artacaktır; bu tehlike çok önemli.

Demokratik olmayan bir iktisadi devletçilik, hem mülk sahibi kesimlerin ağırlığına açıktır, hem de toplum üzerinde denetim imkanlarını güçlendirecektir; dolayısıyla kamunun kendini ifade etme yollarını da çok önemli ölçüde tıkayacaktır. Çünkü kendisine, mevcut gücün dışında çok önemli bir güç daha veriyorsunuz; iktisadi güç veriyorsunuz. O anlamda liberal eleştiriyi de toptan reddetmek bana doğru görünmüyor; yalnız orada niyetin farklı olduğunu görmek lazım. Esasen Hayekçi tezlerde de, liberalizmin ortaya çıkışından bu yana da kamuya bir sıcaklık olmadığı biliniyor. Onların kamuya vurgusu, Rousseaucu tezlerden çok uzak; kamunun belirleyici olabileceği her aşamada, hepimizin bildiği klişe bir lafla “çoğunluk diktatörlüğü” diyerek, ciddi bir tehlikenin varlığından söz ederek geri çekilirler. Dolayısıyla bu açıdan bakıldığında liberal eleştiride samimi bir demokrasi niyeti, ciddi bir demokrasi isteği yok; ama orada da, ciddi bir başka şey var, onu yabana atmak mümkün değil. Eğer devletin eline büyük bir iktisadi gücü, demokrasi unsurunu dışarıda bırakacak şekilde vererseniz; doğası itibarıyla çok güçlü bir kurum olan; yani şiddet tekeli kontrol eden; askeri, polisi, yargıyı kontrol eden, eğitimi kontrol eden, bütün diğer alanları da kontrol etme imkanı olan modern devleti, çok daha güçlü hale getirmiş olursunuz. O zaman kamuculuğu bundan farklı bir şey olarak tanımlamak zorundayız. Devlete iktisadi güç, iktisadi kontrol yetkisi vermekle birlikte, ondan ayrı bir şey olarak tanımlamalıyız; çünkü aksi takdirde bildiğiniz diğer hastalıklar ortaya çıkacaktır. Bugün eski veya yeni (neo-)liberaller bunu söylüyor diye telaffuz etmekten kaçamayız. Mesela klientalizm dediğimiz olgu ortaya çıkıyor, bu tespit yanlış değil. Türkiye bunun en çarpıcı uygulamalarına tanık oluyor. Sosyal devletin batıdaki uygulamalarından kaynaklanan ve sosyal devletin ideolojik olarak savunulmasını zorlaştıran gelişmelerden, sonuçlardan biri bu olmuştur. Devlet kendine ayrıca müşteriler yaratmıştır ve bu müşteri kitlesiyle de siyasal alanı kontrol etmiştir.

Demek ki, çok önemli bir şey bu, ayrıştırıcı bir şey: demokrasi unsuru. Kendi kendini yönetme imkanının çeşitli yöntem ve mekanizmalarla sağlanması halinde ancak, devlet mülkiyeti bu sınırları doğurmadan uzaklaştırılabilir. Özelleştirmede de o vurgu çok önemli. Sanıyorum ihmal de ediliyor. İşaya Hoca da söyledi, ihmal ediliyor. Siz, siyasetin etkisinden - devletin etkisinden değil - çıkardığınız alanlarda, kamunun belirleyici olma imkanlarını da elinden almış olursunuz. Örneğin eğitimi özelleştirirsiniz, eğitim konusunu artık bir siyasal yarış konusu haline getiremiyorsunuz; eğitimde ne gibi bir politika izleyeceğinizi kamu olarak, kamusal mücadelenin alanı olmaktan da büyük ölçüde çıkarıyorsunuz; bu sağlık için de geçerli, yargı için de geçerli. Eğer tahkim yaygınlaşırsa, yerleşirse, yargı da kamusal alan olmaktan çıkar.

İşaya Üşür: Biliyorsunuz, ultra liberalizmin temel veya nihai amaçlarından biri, yargıyı da özelleştirmek, devletin kendisini de özelleştirmek.

Mithat Sancar: Elbette. Özelleştirme, esasen kamuyu yok etme politikasıdır, kamusal mücadelenin alanlarını daraltma, giderek kamusal mücadeleyi anlamsız hale getirme politikasıdır; basit bir iktisadi politika değildir. O nedenle; meseleyi sahipliğin değişmesi olarak alırsak, bundan ibaret görürsek; hem özelleştirme politikasının özünü iskalamış oluruz, hem de kamuculuk - devletçilik meselesinde kafalarımızı iyice karıştırırız. Şimdilik altını çizmek ve arkadaşların, tabii ki bir de "kamu"nun dikkatine sunmak istediğim konular bunlar.

Onur Hamzaoğlu: Sevgili Tanıl Bora buyrun söz sizin.

Tanıl Bora: Pozisyon tespitiyle devam edelim. Şöyle bir noktada tartıştığımızı varsayıyorum: Özelleştirme ideolojisi ve pratiğine karşı bir duruşumuz var. Bunda bir problem olmadığını varsayıyorum; çünkü hakikaten bence de özelleştirme ideolojisi ve pratiği, kamu fikrini, kamusal zeminini yok eden bir ufka açılıyor. "Kamu fikrini yok etmek" ne demek? "İnsanlığın umumu için iyi olan nedir?" sorusunu yitirmek, böyle bir kaygıyı yitirmek demek... Bu da barbarlıktır.

Bunun karşısında bir duruşla şunu tartışıyoruz: Buna karşı çıkarken, devletçilikle mi karşı çıkmalıyız, kamuculukla mı karşı çıkmalıyız? Kabaca iki pozisyon kendisini gösteriyor. Bir bakışa göre, son kertede bu ikisi arasında çok esaslı bir ayrım yok. Bu ikisini eşanlı kullanabiliriz; hatta bu ayrıma çok fazla vurgu yapmak kafa karıştırıcı olur, deniyor. Diğer pozisyon ise şu görüşe dayanıyor: "Hayır, bu ayrım önemlidir; devletçiliği değil, kamuculuğu vurgulamakta özel bir anlam vardır". Ben ikinci pozisyona yakınım, o doğrultuda bir şeyler söylemeye çalışacağım.

İki noktaya değinecektim; ilkin Mithat epey açtığı için, ona kısa değineyim. İşaya Hocanın da ne yazık ki konuşmasının sonunda pek az yer ayırarak söylediği, kamu-devlet gerilimi gerçekten çok önemlidir. Özellikle globalleşme çağında daha da önemli hale geliyor. Bu gerilimi nasıl tanımlayabiliriz? Şu düzlemde ayırt edebiliriz gibime geliyor: Devletin bir cephesi, aygıt olarak devlettir. Aygıt olarak devletin bir tarihsel sürekliliği vardır. Sınıflı toplumun ilk zamanlarından, modern devlete, kapitalist döneme devreden yoğunlaşmış tarihsel tahakküm birikimini içerir; yani bütün sınıflı toplumların tarihsel olarak birikmiş eşitsizlik, tahakküm mekanizmalarını ve onun tarihsel sürekliliğini içerir. Aygıt olarak devlet dediğimiz zaman, şiddet tekeli olarak, polis ve ordu olarak devleti görürüz. Bu, gözden kaçırılacak bir şey değildir. Beri yandan devlet, başka bir kertede sınıf mücadelelerinin, toplumsal mücadelelerin üzerinde veya çerçevesi içinde cereyan ettiği politik zemini ifade eder ve bu anlamda devletin yok olmaması gerekir; çünkü siyasetin yok olması, ortak iyi arayışının yok olması, toplum kurma, kendini insan toplumu olarak var etme zemininden vazgeçmek

anlamlarına gelir. Devletin bu iki anlamı, iki cephesi arasındaki gerilim hiçbir zaman ortadan kalkmaz. Dikkat çektiğim birinci düzlem bu.

İkinci düzlem şöyle bir problem: Gerçekten modern zamanın devleti, merkezi, derinlemesine düzenleyici, çok geniş alanlara nüfuz edici bir devlet. Bu güç yoğunluğunda bir devlet, tarihin hiçbir döneminde olmadı. Bu, biliyoruz ki, ulus devlet olmanın, modern devlet olmanın yanı sıra, bir kapitalist devlettir. Sosyal devlet fonksiyonuyla dahi, kapitalizmin -o tarihsel kesitte geçerli olan- birikim rejimine hizmet etmeye dönük bir işlevi vardı. Kuşkusuz sosyal devletin tek bileşeni, tek etmeni bu değildi; bunun arkasında bir tarihsel-toplumsal birikimi var ve yine herkes kabul ediyor ki, sosyal devlet, kapitalist devletin tarihinde özel, müstesna bir aşama idi. Liberalizm cephesindekiler, aşılmış, özel bir tecrübe olduğunu vurgulamak için büyük bir memnuniyetle bu müstesnalığın altını çiziyorlar.

Bunlar, Mithat'ın bir tekrarlanması oluyor. Şunu demeye çalışıyorum: Yüzeysel ve ezbere bir devlet karşıtlığı yapıyor değiliz, yapmamak gerek. Devleti analiz etmenin iki düzlemi arasındaki gerilimi önemsemek gerektiğini vurgulamak için bunu söylüyorum. Bu kavramsal ayırmada ısrar etmek bir lüks değil, çok gerekli bir ayırım.

Benim üzerinde durmak istediğim daha çok şu: Özelleştirmeye, özelleştirme ideolojisine, kamu fikrinin yok edilmesine, tahrip edilmesine karşı çıkarken, kabaca üç pozisyondan karşı çıkılıyor. Üç değişik söylemle ve buna bağlı siyasal pratikle, öneriyle: Devletçi bir söylemle, millici bir söylemle, kamucu bir söylemle. Bu üçünü birbirinden yalıtılmak bir politik elek gerektiriyor; çünkü bunlar içiçe bulunabiliyorlar. Mümtaz Soysal'ı dinlerseniz, Aydınlıkçıyı dinlerseniz, MHP'yi dinlerseniz, üçünde de bunların unsurlarını görebilirsiniz; fakat hepsinde de başka bir hegemonik eklemlenme vardır. Yani üçü de benzer unsurları başka türlü birbirine eklemlenerek sunar. MHP'de kamucu ya da devletçi diyebileceğimiz argümanlar, milliyetçi, millici bir temelde eklemlenir; özelleştirmeye, yabancıdan sakınmak, Müslüman-Türk Anadolu insanının öz değerlerini kollama amacıyla karşı çıkılır. Kamu fikri de, kamusal çıkar anlayışı da özcü-etnisist veya ırkçı bir milliyetçilikle araçsallaştırılır, demagojik bir şekilde altı oyulur.

İkinci olarak devletçi bir söylem var, onun da versiyonları var; Mümtaz Soysal başka türlü, CHP'li sosyal demokrat başka türlü söyleyecektir. Fakat devletçi bir karşı çıkışın nihayetinde, o sözünü ettiğim tarihsel tahakküm ilişkilerini, Marx'ın "bütünsel sermaye" dediği, kapitalizmin nihai çıkarına çıkarına hizmet eden hedefleri vurgulayacağı, açıktır. Kamucu bir söylemle karşı çıkmak ve bunu inşa etmenin gerekliliği tam da buradan kaynaklanıyor.

Bu da, Metin abiye bu noktada katılıyorum, politik bir emek gerektiriyor. Salt reddiyeyle hiçbir şey söylemiş olmadığımız düşünceye kesinlikle katılıyorum. ÖDP'nin

başlıca problemi; sürekli "ne o, ne bu" deyip bir üçüncü yoldan bahsedip, o üçüncü yolun altını hiçbir zaman doldurmamak, onu somutlaştırmamak, onu bir politik öneri şeklinde formüle edememek... Bu zaaf bu konuda da geçerli. Burada somut bir politik öneriyi inşa etme yükümlülüğüyle karşı karşıyayız; yani "devletçilikle bu iş olmaz" deyip köşemize çekilmekle gerçekten bir şey yapmış olmuyoruz. Tıpkı salt "özelleştirmeye karşıyız" demekle de aslında bir şey halletmiş olmadığımız gibi. Gerçekten içi dolu politik bir öneriye varmak gerekiyor.

Türkiye toplumunda kamu algısı nedir? Ya da Metin Çulhaoğlu'nun sorduğu üzere, bir zamanlar bu ülkede kamucu bir zihniyet var mıydı? Doğan Ergun bundan bahsetmiştir; Türk halkının öteden beri kamucu bir felsefeye sahip olduğu düşüncesi, benim bildiğim kadarıyla sosyolog Doğan Ergun'un tezidir. Bu böyle midir; bir yitmiş mi söz konusu, yoksa tarihin hiçbir döneminde ya da yakın tarihimizde Türkiye toplumunda -emekçi sınıflar dahil- güçlü bir kamucu zihniyet varolmadı mı? Bu, bence çok tartışmaya açık bir şey. "Sokaktaki adam" diye anılan ortalama popüler algıda devletten ne anlaşılıyor? "Devlet" dediğiniz zaman, Jandarma Genel Komutanlığı mı, Emniyet Genel Müdürlüğü mü, Çocuk Esirgeme Kurumu mu, Toprak Mahsulleri Ofisi mi canlanıyor, bunların toplamı mı canlanıyor, daha çok hangisi canlanıyor? Kamuculuğun içeriğini doldurmak açısından bir politik emek vermekten bahsederken... mesela "Savaşa değil, eğitime bütçe" gibi çok naif sloganlar, dünyanın en sağlam sloganlarından, sonuna kadar vazgeçilmeyecek sloganlardır ve çok şey söylerler; hiçbir zaman unutulmaması, ama altının daha çok doldurulması gereken sloganlardır.

Kamu algısının ve devlet algısının ahalide ne ölçüde ayrışıp ne ölçüde örtüştüğü çok önemli bir meseledir. Bu konuda çok iddialı olmamakla birlikte, benim de tartışmaya sunabileceğim önermeler var. Ben, Türkiye'de bir sosyal devlet felsefesiyle birlikte gelişmiş olabilecek bir kamucu zihniyetten çok, enformel klientalist yapılara bel bağlayan bir zihniyetin daha yaygın olduğunu düşünüyorum. İçinde bulunduğumuz süreçte de bunun erimesinden kaygı duyulduğu ve mevcut özelleştirme karşıtı söylemlerin çoğunlukla buna referansla tutunmaya çalıştığı izlenimine sahibim. Oysa bu zemin, kamucu bir felsefe açısından çok da güçlü, güvenilir bir zemin değildir. Bunu tartışmaya açmak isterim.

Dolayısıyla, devlet-kamu ayrımını ve kamu kavramını, kuramsal bir düzeyden başlayarak, popüler ve reel politik bir düzlemde tarif etmeye çok şiddetle ihtiyacımız var. Çünkü "kamu çıkarı" demek, çoğunluğun çıkarından başka bir şeydir, çoğunluğun çıkarından öte bir şeydir. Kamu kavramının eşanlamlısı Türkçede umum; yani genellik. Bu, çoğunluktan öte bir şey. Çoğunluğun dışında kalabilecek birtakım alt grupların, savunmasız grupların, toplumun aşağısındakilerin gözetilmesini hesaba katmak demek. Sadece emekçi sınıfları değil, örneğin sakatları, kadınları, çocukları, kimsesizleri, "deklase" (sınıflaraltı) olanları vesaire gözetilen bir bakışı her alanda devreye sokmak demektir, bu kaygıyı içermek demektir.

Özellikle son 20 yılda Türkiye toplumunun yaşadığı vahşi kapitalistleşme ve yeniden-modernleşme süreci karşısında böyle bir tarife çok fazla ihtiyaç var. Klientalist yapıların çözüldüğü ve bunların cemaatleşmeyle ikame edilmeye çalışıldığı bir sosyal atmosferde buna çok fazla ihtiyaç var. Bu, politik bir proje olmalı. "Biz devletçi de değiliz, özelleştirmeci de değiliz" değil...

Bununla da şunu tartışmaya getirmek istiyorum: Dünya çapında özelleştirmeye karşı tutunmaya çalışan çeşitli sosyal, siyasal hareketler açısından çok tehlikeli bir nokta, bir risk var. Bütün dünyada neoliberalleşme süreci içerisinde devlet sosyal işlevlerinden soyunup bir asayiş devleti haline geliyor, salt kapitalizmi regüle etmeye dönük bir şekilde kendini sınıksılaştırıyor. Bu "küçük ama verimli devlet" yönelimi içinde kamusal ihtiyaçların karşılanması işlevini sivil topluma devretmek gibi bir çözüm seçeneği öne sürülüyor. Bu "kamuyu özelleştirme" işi son derece tehlikelidir, tam da kamu fikrini berhava edecek bir şeydir. Birtakım vakıflara, "üçüncü sektörlere", gönüllü kuruluşlara, NGO'lara devrettik diyerek kamusal işlevleri ikame etmeye çalışmak çok tehlikeli bir olgu; çünkü bu eninde sonunda kamusal ihtiyaçların karşılanmasını tesadüfe bırakmak demektir, sivil toplum alanında ne kadar güç biriktirilebilirse, neye güç yetiyorsa, o kadarını yapmak, gerisini boşvermek demektir.

Kuşkusuz burada yapılan birtakım işler insanlık namına hayırlı olabilir, alay etmemek lazım, ayrı mesele; ama bu bir çözüm değil. Sol adına ya da sosyal demokratik yönelimlerle, ya da illa belirgin politik angajmanları olmaksızın, bu alanda çaba göstermeye çalışan örgütler var; sivil toplum alanında birtakım gönüllü kamusal ihtiyaç karşılama imkanları yaratmaya çalışan yapılar. Bu yapıları büsbütün reddetmemeli. Sol düşüncenin içinde hareket ettiği ortamlar arasında bunlar da yer alıyor, buraları hesaba katmadan olmaz. Buraları tasarladığımız, tasarlayabileceğimiz anlamda bir kamu sektörüne proje oluşturabilecek, program oluşturabilecek arayışlar yürütülebilir; kamu fikrinin, kamuculuğun propagandasını, ideolojisini ve politik çözümlerini geliştirecek zeminler olarak düşünmek gerek; yoksa hakikaten salt hayır-hasenat kuruluşlarına dönüşüp, hem de nihai olarak kamu fikrinden büsbütün vazgeçilmesinin aracı olabileceklerdir.

Başa dönüyorum. Devletçi-kamucu ayrımını çok ciddiye almaktan yanayım; fakat bunu söylemekle konuşmaya henüz yeni başlamış oluyoruz. Burada inşa edilecek bir proje var. Benim sloganım: Devleti kamulaştırmak gerektiridir!

Onur Hamzaoğlu: Teşekkür ederiz. Buyurun Sayın Üşür.

İşaya Üşür: Ben, bu arada memnuniyetimi belirteyim. Buna benzer konuşmaları 97-98'lerde, bu özelleştirme tartışmaları bağlamında dile getirdiğimde, hiç böyle güzel tepkiler, böyle derinlikli tepkiler ortaya çıkmamıştı.

Ben, birtakım şeylerin altını çizmek gerekliliğini bugünü kurtarmanın ötesinde, geleceği de kurtarmak

gerekliliği; yani bugünle gelecek arasında bir bağ kurmak zorunluluğunu bir türlü anlatamıyorum. Onun için sevinçle gözlüyorum; benim o yaptığım biraz kısaca konuşmalar ve özellikle altını çizdiğim bazı hususlarda tartışmalar ve boşlukları tamamlama çabası ve gayreti sevindirici bir şey. Konuşmalarım bu tür düşünceler tahrik ettiyse, demek ki amacımıza yavaş yavaş ulaşıyoruz demektir.

Onur Hamzaoğlu: İşıya Üşür'e teşekkür ederiz. Cüneyt Beyle devam ediyoruz.

Cüneyt Ozansoy: Aslında, hevesle hemen söz almak istedim; ama galiba benim düşüncelerimi Mithat ile Tanıl çok daha güzel ifade ettiler. Tekrara düşmek istemiyorum; ama çok önemli noktaları, belki biraz da teknik örneklerle bir kez daha anmak isterim.

Tanıl'ın bıraktığı yeri çok fazla önemsiyorum. Bu nedir? Dikotomiye sıkışmış dildir bu: yani devletleştirme veya devletçilik ya da özelleştirme. Şimdi egemen olan bu dil, asla bir şey üretmediği gibi, bir diğerinin; yani hasmının yanlışlarından beslenen bir dil; bir reddiye dili haline geliyor. Bunun en tipik uygulamasını örneğin KİGEM yapıyor veya ulusal solcular yapıyor. Liberalizmin veya yeni liberalizmin yanlışlarından beslenen, o yanlışları sergilediği ölçüde görüşlerinin haklı olduğunu söyleyen bir şey. Dolayısıyla böyle bir mücadele, çok verimli değil, bir şey üretmiyor, aynı zamanda başka bir şey de yapıyor. Devleti salt kamu hizmeti boyutuyla ele alırken, o eli sopalı olan tarafı da bir anlamda meşrulaştırıyor.

Devletin faaliyetlerinde kamu gücünün girmediği alan yok. "Kamulaştırma" dediğiniz zaman da örneğin, ortak iyi adına bir şey yapıldığını söylüyorsunuz, kamu yararı - eski adı amme yararı- falan. Aslında bu kavram, bir süre sonra mistikleşiyor ve devletin, özellikle kamu hizmeti aracılığıyla kendini meşrulaştırdığı, hatta daha ileri gideyim, yeniden ürettiği bir zemin haline alıyor. Belki Fransız İhtilalinden sonraki süreçte, ulus-devlet sürecinde hayatın her alanını düzenlemeye talip olan bir gücün, kamu hizmeti ve kamu yararı zeminlerinde kendini meşrulaştırması da sorgulanmalı.

Kamu hizmeti ve kamu gücü, bu anlamda Kamu Hukukçularının çok sevdiği, çok önemli kavramlar, "olmazsa olmaz" dediğimiz kavramlar; ama bir diğer açıdan da çok şeyi örtüyor, çok şeyi gizliyorlar. O başta söylediğim yere, bir reddiye diline gelirim, bu dikotomi içeren dile, baktığımda, bu ülkeyi talan etmek isteyen, yabancı sermayeye pazarlamak isteyenler var. Bir de, buna karşı direnen ve "sattırmayacağız" diyenler -1983 seçimlerinden önce Calp'ın masaya vurup, "sattırmam" dediği o tartışmaları hatırlarsak- ne kadar kamuyu temsil ediyor? Aslında yerleşik, klasik bürokrasiyi temsil ediyor, o yapıyı temsil ediyor.

Burada devletle kamuyu ayırmak niye önemli? Bu sadece görünüm sorunu değil; çünkü şayet devlet, kamuyu temellük etmişse, o zaman kamu hizmetinin ve ortak yararın taşıyıcısı olarak da, doğal olarak kendisini görüyor; yani kendisine ait bir sorun olarak bunu tarif

ediyor. Şimdi, hal böyle olduğu zaman, bir müzakere süreci, bir tartışma sürecinin ürünü olarak devleti tarif etme imkanımızı kaybediyoruz; çünkü o zaman devlet verili, anonimliği, homojenliği, birliği, bütünlüğü, bölünmezliği temsil eden bir ortak doğru oluyor. Bu da tabii kendi başına bir mistiklik. İşte, ortak yararın taşıyıcısı olduğu için; yani o anlamda bir misyoner. Halbuki, Tanıl'ın da, Mithat'ın da söz ettiği kamu kavramı, öyle verili bir şey değil; belki oluşturulacak, inşa edilecek ve belki de sürekli oynak bir zeminde yer alacak.

Diğer taraftan Sayın Çulhaoğlu'nun söylediği 80'den sonra kamucu düşüncede erozyon, Mithat buna "asıl devletçi düşüncedir" dedi. Sanki burada devletle kamu ilişkisi, Vali Tandoğan'ın "Bu ülkeye komünizm gerekiyorsa, onu da biz getiririz" sözünü akla getiriyor; yani kamuculuk gerekiyorsa bu da devletin işi, zaten devlet onun doğal taşıyıcısı! Bunu ayırmadığımız zaman, ikisini ayırmadığımız zaman, kamu yararı denen şeyi bizatihi devletin meşrulaşmasına hizmet eden bir şey haline getiriyoruz; çünkü o zaman sadece ve sadece ortak yarar adına, o kamu yararı adına varolan ve öyle de davranan bir kamu gücü ve kamu hizmeti kavramına varılıyor.

Şimdi, burada her şey çok fazla basit görünür ve biz içimizden "iyi de yapar, işte devlet dediğin de budur zaten" deriz; ama devleti bütün o dinamiklerinden soyutlayarak öyle bir ortak iyinin taşıyıcısı haline getirdiğiniz zaman, kendinde iyi haline getirdiğiniz zaman, çok ciddi sıkıntılar yaşar hale geliyoruz; yani bu süt içilecek, bu sosyal devletin bir fonksiyonudur, ilkokulda sütü içirecek, içilmediği zaman da dövecek. Keza, sürekli bizi hırpalayacak; ama bunun yanında hastane de kurabilecek, "Ben, seni döverim; ama tedavi de edebilirim" diyecek. "Bunlar nerede bitiyor, nerede başlıyor, bunları galiba çok net ortaya koymak gerekir" diye düşünüyorum. Bir başka deyişle, kamu gücünün hem özgürleştirici, hem sınırlayıcı ve örseleyici yönlerini bütün olarak görmekten söz ediyorum.

Özetlersem, bu iki nokta çok öne çıkıyor. Devleti ve kamuyu ayırtırmak zorunda mıyız? Şayet böyle bir zorunluluk varsa, şu ana kadar taşımış oldukları, yüklendikleri anlamlar nelerdir ve nelere hizmet etmektedirler? Kamu hizmeti, kamu gücü, kamu yararı dediğimiz, aslında gerçekte kimin yararına ve ne şekilde, kimler tarafından, hangi usullerle belirlenir? Daha da önemlisi, mesela ben sizin hak tanımınızı ilgiyle izledim. Ben hukukçuyum, bizden daha mekanik, daha hukukçu tanımı yaptınız; yani onun kullanımına ilişkin bir tanım yaptınız. Halbuki kamu açısından belki bizi ilgilendirmesi gereken, nasıl kullanılıp dolaşıma gireceği falan değil, nasıl belirlenecek, bunu ne belirleyecek? Sıklıkla özelleştirme vesilesiyle kullanılan dilde, "Dedelerimizin alın teri" denilerek, hep dedelerimize atfı yapılıyor; yani, şu yaşayan topluma ait bir gerçekliğe atfı yapılmıyor; sanki bu toplumla, bu kamu kuruluşlarının bir ilgisi yok. Nasıl çalışacaklarına, nasıl kurulacaklarına ait, ne yapacaklarına ait o kararın hiçbir aşamasında yer almamışlar. Dedeleri ya da babaları bir şekilde kurmuş işte.

Liberallerin de bu anlamda milliyetçi-ulusçu solcuların da aslında ortak bir yönleri var. Her ikisi de ortak iyiyi, toplumun dışında bir referansla belirliyorlar. Biri, onu piyasadan çıkarırken, orada bulunacağını söylerken, diğeri bunu zaten devletin belirleyeceğini söylüyor. Her ikisinde de bir kamu falan yok, burada söz konusu değil; bunu oluşturan değil, belirleyen değil, inşa eden değil, sadece her ikisinde de buna muhatap kılınan bir nesne haline geliyor kamu ve toplum. Belki bunu bir nesne değil, sorunun kendisi veya asıl sahibi haline getirmenin yollarını aramalıyız.

Tabii bu bir cevap olmadı, soru oldu; ama belki daha çok işe yarar duygusunda olduğum için bu soruyu sordum.

Teşekkür ederim.

Metin Çulhaoğlu: Ben, bir soru yöneltebilir miyim?

Onur Hamzaoğlu: Buyurun, Sayın Çulhaoğlu.

Metin Çulhaoğlu: Ben, konuşan ve daha sonra konuşacak arkadaşlardan bir şey rica ediyorum; öyle olursa, belki daha iyi ilerleyebiliriz. Şimdi, "kamu-devlet ayrımını aman gözden kaçırmayalım" diye, haklı olarak birtakım vurgular yapıyor. Ben, şu soruyu yöneliyorum: Söz alacak arkadaşlar ya da daha önce söz alanlar şunu desinler: "Arkadaş, devlet mülkiyeti, kamu mülkiyetinin sadece bir biçimidir. Bunun dışında devlet mülkiyeti olmayan kamu mülkiyeti, şu şu biçimlerde sağlanabilir, bunlar devlet mülkiyetine tercih edilebilir" diye, sonuçta bir şey söylesinler; yani kooperatif mülkiyeti mi öneriliyor, yerel yönetimlerin mülkiyeti mi savunuluyor, burada bir adres gösterilsin.

Ben dikkat ediyorum, arkadaşlar "kamu-devlet ayrımına mutlaka önem vermeliyiz" diyorlar. Tamam, ben de önem verelim diyorum; ama mülkiyet bağlamında bunun açıklanması şimdiye kadar yapılmadı, bu da yapılırsa iyi olur.

Onur Hamzaoğlu: Buyurun Ozansoy.

Cüneyt Ozansoy: "Bu ayrımın altı çizilsin ve ısrar edilsin" diye bir görüşüm yok, sadece olana ait bir tespit ve bu ayrımın, bu uçurumun taraftarı değilim. Beni ilgilendiren, toplumsal taleplerin siyasete yansımaları ve sonrasında kamu yararının da belirlenmesiyle, bunun devlete yaklaşması, ikisi ayrı yerlerde gitmeyecek; o çok klasik liberal bir şeydir zaten. Öyle bir görüşüm yok; ama şu ana kadar olan durum, neden bahsediyorsak, nerede durduklarını görmekte fayda var diye söylüyorum; ama sonrasını nereye götüreceğimiz tabii ki ikinci bir soru.

Onur Hamzaoğlu: Buyurun Sayın Mithat Sancar.

Mithat Sancar: O vurguyu yaparken, arkadaşların üzerinde durduğu ayrıma dikkat ettiğimi sanıyorum. Mesela pek çok sektörde devletin kontrol ettiği mülkiyetin, bir zorunluluk olarak - şu an için görebildiğim kadarıyla - teslim edilmesi gerektiğini düşünüyorum. Ama bir şeyin

altı mutlaka çizilmeli: "Devletçilik" dediğimiz zaman, yalnızca devletin iktisadi aktör olmasını anlatan bir kavrama, sadece devlet mülkiyetinden ibaret bir sisteme gönderme yapmış olmuyoruz. "Kamuculuk" dediğimiz zaman, kamunun bir nesne değil, aksine bir özne olmasını da ifade etmiş ve arzulamış oluyoruz. İşte bu çok önemli; yani devletçi vurguda diğer bütün unsurlarıyla tamamlanmış bütünsel devletçi bir söylemde kamu, esas itibarıyla bir nesnedir; tanımlanacak, belirlenecek, çıkarı bürokratik mekanizma içinde şekillendirecek bir nesnedir; ama özne değildir. "Bizim burada asıl vurgu yapmamız gereken kısım bu" diye söylemiştim; sadece tekrar ettim.

Tanıl Bora: Mülkiyet meselesiyle ilgili çok iddialı olmamakla birlikte üç harfli bir cevabım var, KİT. Ama bir ara sosyal demokratların içini doldurmadan söylediği gibi gerçekten özerkleştirilmiş, yani klientalist yapılar çerçevesinde verilmiş kontenjanlarla süslü ama eninde sonunda devlet mülkiyetinde olan şimdiki gibi değil, sahici sendikaların ve sosyal temsil gücü olan sivil toplum örgütlerinin de yönetiminde güçlü biçimde yer aldığı, gerçekten özerk yapılar olarak KİT.

(Ara verildi)

Onur Hamzaoğlu: Birinci turda tartışma konumuz Metin Çulhaoğlu tarafından ekonomik olarak tartışılırken, diğer konuşmacılar çoğunlukla kültürel yönüyle tartıştılar. Bu bölümde, özellikle Çulhaoğlu'nun izlediği yöntemi kullanarak sorularımız, kısmen de yanıtları üzerinde ilerlemeyi öneriyorum. İkinci tura başlarken, ortaya çıkan sorulara birkaç ilave için de, sözü Ata Soyer'e veriyorum.

Buyurun.

Ata Soyer: Belki sizin doğrudan tartıştığınız konuyla ilgili olmayabilir; ama daha dolaylı, özellikle devlet-sağlık hizmetleri ilişkisi üzerinden, belki bizim yaklaşımımızı gösterebilir diye, birkaç şey söyleyeceğim.

Bir tanesi, özellikle devletin sağlık hizmetlerine müdahalesinin tarihine baktığımız zaman, sizin (İşaya Üşür'e) aktardığınız döneme denk düşen bir dönüşümü görüyoruz. 17. Yüzyıl; yani liberal devlet İngiltere'de ortaya çıkıyor. Halkın çoğunluğunun sağlık sorunlarına duyarsız bir yapı var. Neden? "Devlet hiçbir şeye müdahale etmez" anlayışı var. Ancak sorunlar öyle büyüyor ki, örneğin, "Londra'da, 1800'lü yılların ortasında bebek ölümleri binde 200'e kadar yükseliyor". Bu yüksek ölümlülüğe neden olan, dönemin yaşam koşulları. Genellikle kötü havada, hava yoluyla bulaşan hastalıklar; tüberküloz ve benzeri; kötü alt yapı olanakları çerçevesinde, su yoluyla bulaşan hastalıklar; ishal, kolera, vebenzeri. Ama ortada hiçbir müdahale yok, hiçbir önlem yok. Devletin, müdahale etmesinin, özgürlük ortamını bozabileceği ileri sürülüyor. Bu noktada, tepkiler öyle bir noktaya geliyor ki, -çalışanların, çalışanların örgütlerinin, aydınların, hatta bazı sermayedarların tepkileri- sonunda sağlık hizmetlerine devlet müdahale etmek zorunda kalıyor.

Sağlık üzerine ilk müdahaleyi, temiz suyun sağlanması,

kanalizasyon yapılması, sütün temiz koşullarda üretilmesi ve bunun sağlanması, gıda ürünlerinin dağıtım noktasında görüyoruz. Ya yerel yönetim düzeyinde, veya merkezi yönetim düzeyinde devlet müdahale ediyor, sağlık koşullarını düzeltiyor ve gerçekten ilk defa insanların sağlık ölçütlerinin dramatik biçimde düzeldiği tarih, 1850'lerden, 1870'lerden sonra ve 1900'lerden sonra gündeme geliyor. O zamana kadar bir devlet müdahalesi yok. Ne zamanki devlet müdahalesi gündeme geliyor, sağlık hizmetlerinde dramatik bir düzelmeye var.

İkinci aşamada şöyle bir süreç yaşıyoruz: "Sağlık hizmetleri insanların bireysel sorumluluğudur; gidip, parayı verirsin, hizmeti alırsın" şeklinde bir anlayış hakim. Onun dışında, vatandaşa hayırseverler, birtakım Darülaceze benzeri hastaneler/kurumlar kuruyorlar, oraya gidiyorlar.

Yine burada tepkiler yoğunlaşıyor; devlet sağlık hizmetini organize etmek, herkese sunmak, her koşulda sağlık hizmetlerini sağlamak durumunda kalıyor. İlk ulusal sağlık sigortası örneklerini burada görüyoruz. Bismarck Almanyası, Lloyd George İngilteresi gibi. Daha sonra, sigorta hem tüm kapitalist gelişmiş ülkelere yayılıyor, hem de kapsamı genişliyor. Kapitalist bir ülkede ulusal sağlık hizmetinin kuruluşu 1948'de NHS dediğimiz ulusal sağlık hizmeti İngiltere'de gerçekleşiyor. Ama bunu zorlayan oradaki işçi sınıfıdır, İşçi Partisidir, Sosyalist Hekimler Birliği'dir vb. Yani bunu yapmaya devleti zorlayan; ama sonunda devletin de önlem almak durumunda kaldığı bir süreç yaşıyoruz. Devletin sağlık hizmetlerine müdahalesi, ABD dışında neredeyse tüm gelişmiş kapitalist ülkelerde gerçekleşmek durumunda kalıyor.

Sosyalist ülkelere baktığımızda, 70-89 arasında bir duraklama olmakla birlikte, 1970'e kadar dramatik bir iyileşme var; ama 89'dan itibaren devletin sağlık hizmetlerinden çekilmesiyle beraber, oldukça dramatik, olumsuz gelişmeler var. Avrupa'daki her 100 difterinin 13'ü Sovyetler Birliği'nde görülmeye başlıyor ki, difteriyi yok etmişler, bulaşıcı hastalıkları yok etmişler. Oradaki sistemi ne kadar beğenmezsek beğenmeyelim, sonunda sağlık hizmetlerinde başlangıçtan itibaren inanılmaz bir fark var. Sağlıkta atılmış olumlu adımların arkasında devletin düzenlediği sağlık hizmetleri var. Devletin çekilmesiyle de sağlıkta gerileme söz konusu.

Bizim bir de Çin-Hindistan kıyaslamamız var; 1949-50'ye bakıyoruz, hemen hemen eşit nüfus, eşit gelir; ama Çin'de bebek ölüm hızı, Hindistan'a göre çok kötü, 200-300'ler civarında; ama 1980'lere geldiğimizde Çin, neredeyse binde 30'lara düşürmüştü, Hindistan onun 2-3 misli durumda. Neyle yapmış? Devletin müdahalesiyle yapmış, kadınlarını eğitmiş, üretimi kolektifleştirilmiş, sağlığa ulaşımı ücretsiz ve kolay hale getirmişler. Yani hem kapitalist dünyadaki dinamik, hem sosyalist dünyadaki dinamik, devletin sağlık hizmetlerine müdahalesini akıyor. Devlet sağlık hizmetlerinden ne zaman çekiliyor, orada bir olumsuzluk görüyoruz.

Türkiye tarihi de benzer bir perspektif gösteriyor. Mesela diyoruz ki, Refik Saydam; 23-37, diyoruz ki, sosyalleştirme dönemi; 60, 70'lerin başı. Türkiye'de sağlık adına olumlu ne olmuşsa, kamunun, devletin müdahale ettiği bir döneme denk düşüyor. "80 sonrası kamu sağlık hizmetleri çökertildi" iddiamız var. Eşitsizliklere bakıyoruz, hem arkadaşlarımız, hem genel olarak bu konudaki akademisyenler gösterdi ki, doğu-batı arasında, kır-kent arasında, sınıflar arasında sağlıkta eşitsizliklerde son 20 yılda derinleşme var. Toplam olarak Türkiye'de sağlık ölçütlerinde bir iyileşme var. Gerçi diğer ülkelere göre bu azalma hızı düşük; ama eşitsizlikte bütün boyutlarda derinleşme var. Buradaki temel vurgu, devletin sağlık hizmetlerinden giderek çekilmesi.

Sonuçta tabii ki bunların üzerinden birkaç şey söylemek lazım. Mesela hastanelere bakıyoruz; devlet hastanelerinin Türkiye üzerindeki dağılım haritasıyla, özel hastanelerin Türkiye üzerindeki dağılım haritasına baktığımızda, özeldeki eşitsizlik çok farklı. "Özel hastaneler hangi servislere yatak ayırıyor, devlet hangi servislere yatak ayırıyor?" a baktığımızda, nöroloji, fizik tedavi, kanser, cildiye gibi çok kar getirmeyen alanlarda özellerin yatağı yok ya da çok sınırlı. Devlet burada bir şeyler yapıyor, yapmak zorunda hissediyor. Dolayısıyla, olgu düzeyinde de bir gerilimimiz var. Burada devlet-özel ayrımı konusunda kimse bir şey söylemedi; ama bizim seçeneklerimiz açısından söylüyorum. Özetle şunu söylemek mümkün: Bana göre devletin sağlık hizmetini sunmasının ikili bir yapısı var. Bir; devlet bununla, belki sizlerin söylediği gibi, toplum üzerinde bir kontrol sağlıyor. Bir kontrol mekanizması, meşruluk; ama bir yanıyla da kazanım. Bu kazanım-kontrol diyalektiğinin neresindeyiz, hangi durumdayız, belki bunu tartışmak lazım. İkincisi de; bütün bir süreç boyunca, özellikle 1850-1970 süreci boyunca sağlık hizmeti talep eden işçi sınıfı, işçi sınıfının örgütleri, dünyada kendi taleplerini ortaklaştırmış, evrensellik kazandırmış. Diyorlar ki, "Gelire göre katkı; ama gelirden bağımsız, ihtiyaca göre sağlık hizmeti; yani param çoksa bunun vergisini vereyim; ama hizmeti alırken hangimizin ihtiyacı varsa, o alsın, iki, finansmanı devlet sağlasın" diyorlar; çünkü devlet, bir sürü finansman modelini, mesela sağlıkta bulamamışız; ama arkasından üçüncü olarak diyor ki, "Bunu ben denetleyeyim, denetlenmesinde ortak olayım". Belki sizin söylediğiniz mekanizma; yani "Bu hizmeti alanlar, hiç olmazsa finansmanda ya da hizmetin sunulmasında, denetiminde rol alsınlar. Piyasa mekanizmalarına bırakılmasın, progresif vergi sistemiyle bu işi yapın". Sağlıkta baktığımızda, süreç içinde devletin sağlık hizmetine müdahaleye zorlandığını -çalışanlar ve halk tarafından- ve bu mekanizma oturtulduğu ölçüde sağlık hizmetlerindeki eşitsizlikleri azalttığını söyleyebiliriz; ama bilcümle şunu söylemek mümkün: Devletin sağlık hizmetlerini sunması eşitsizlikleri ortadan kaldırmaz, ama azaltabilir. Ortadan kaldırması böyle bir sistem içinde olanaklı değildir. Ancak -hangi kaygıyla olursa olsun-bütünüyle çekilmesi ise, bizim açımızdan vahim bir durumdur, onu söyleyebiliriz.

Onur Hamzaoğlu: Buyurun Cüneyt Bey.

Cüneyt Ozansoy: Son olarak kısa bir şey söyleyecektim. Kontrol ve kazanımdan bahsettiniz. Acaba üçüncü bir ayağı da olabilir ve biz onun üzerinde düşünmeli miyiz? O ayak da şu:

Devletin müdahalesi nedeniyle bu kazanımlar bir başka açıdan bu insanları, toplumu biraz mazlum, kendisi hakkında bir anlamda karar veremeyen bir hale getirmiyor mu? Sonuçta bu kendinde iyi devlet, bir kerim devlet anlayışı piyasanın karşısında konumlandığı sürece, piyasa onu bir kenara atıyor, kerim devlet onu bir kenara atıyor, her ikisi de "Bu işi ben daha iyi yaparım" diyor. Peki burada, bu süreçte, gerçek özne, bu toplum nasıl rol alacak? Böyle bir soru sorulmuyor.

Ata Soyer: Yanıt olur mu, olmaz mı, onu bilmiyorum; ama şöyle bir örnek vereceğim, belki örnek olarak alınabilir.

Türkiye'deki eşitsizlik örneklerine bakıyoruz, bir tanesi şu: "Bebek ölümleri arasında farklılık var" dedik. Bebek ölümlerini etkileyen faktörlerden biri, kadınların doğum yaptığı sırada, yanında sağlık personeli olup, olmaması. Bakıyoruz, sağlık personeli yardımı olmaksızın doğum, doğuda yüksek, alt sınıflarda yüksek, kırdan yüksek. Burada yapılacak iş, o hizmetin, neredeyse o insana rağmen bile oraya götürülmesi; yani kendiliğinden bıraktığımız zaman, bu eşitsizlik derinleşir.

İkinci bir örnek, aşılama örneğidir. Devlet burada çok fazla müdahale ediyor, bunu çok önemsiyor. Önemsediği ölçüde de, eşitsizlik azalıyor. Eşitsizliğin en az olduğu alanlardan biri, aşılama cümlesidir. Aşısız insan doğuda gene fazla; ama aradaki fark, diğer eşitsizlikler kadar, örneğin doğumdaki gibi değildir. Dolayısıyla şunu kıyaslıyoruz; yani "diğer tartışma anlamsız" anlamında demiyorum; ama bu problemimiz o kadar öncelikli ki; bu hizmetin sağlanmadığı takdirde ölümlerin çok olması meselesi o kadar önemli ki, devletin bu hizmeti sağlaması öncelik alıyor.

Eğer biz, "Bebek ölümleri konusunda Türkiye, olması gereken yerde olsaydı ne olurdu?" dediğimizde, şu anda sanıyorum bir yılda toplam 70 bin çocuk ölümü var, bunun 57-58 bini bir yıl içinde ölümdür, bunun 30 binini, çok basit bir manüplasyonla kurtarıyoruz; şimdi bu düzeydeyiz. Sizin söylediğiniz anlamlı; ama kompleks bir düzey.

Bir cümle de şunu söyleyeceğim: Cemaatleşme meselesi, saptaması var, çok katılıyorum. Eğitimi özelleştiriyoruz, sağlığı özelleştiriyoruz. Eskiden biz hepimiz, beyaz yakalarımız, siyah önlüklerimizle aynı sınıflarda okuduk. Şimdi, kapıcının çocuğunun ayrı okula gideceği, bilmem kimin ayrı okula gideceği ve bütün bir yaşam boyunca birbirine hiç değmeyeceği, hiçbir şey paylaşmayacağı, toplumdaki dayanışma ruhunun hiçbir şekilde gelişmeyeceği bir yere gidiyoruz. Vahşet çağı gibi

bir şey; parçalanma, toplumdaki fay hatları. Bunu gidermenin çok öncelikli olduğunu düşünüyorum; yani kamuyu tarif ederek de mümkün; ama burada acil problem var. O cemaatleşme, herkesin kendi sosyal güvenlik sistemini, herkesin kendi eğitim sistemini kurmasına yol açarsa, bu toplumun, devlet dışında da kendini yeniden tarif etme olanaklarını da yitireceğiz. Devlet iyi, kötü bunu sağlıyordu. Bunu da yitirdiğimizde, elde edilecek bir mekanizmamız kalmayacak.

Onur Hamzaoğlu: Teşekkür ederim. Bu turda sorular bayağı çoğaldı. Bir soru da ben ilave edip, sözü İşıya Üşür'e vermek istiyorum. Özelleştirme bir sınıf politikası mıdır? Eğer yanıt evet ise, karşı sınıfın yani işçi sınıfının politikası ne olmalıdır? Çoğalan sorulara benim ilavem bu. Şimdi, birkaç soru için de sözü Metin Çulhaoğlu'na veriyorum.

Metin Çulhaoğlu: Şimdi, siyaset bilimciler ve iktisatçı hocamız açısından yanıtlanması belki de ilgi çekebilecek olan iki soru yöneltmek istiyorum.

Biz, bu kamu işletmeciliği, kamu mülkiyeti meselesini bugünkü verili düzen içerisinde ele alacak olursak ve düzen içerisinde kısmi iyileştirmeler yapılmasının, kısmi reformlar yapılmasının, siyaseten anlamlı olduğunu düşünüyorsak, benim gerçekten aydınlanmak için sorduğum soru şu: Acaba bütçe ve vergi politikaları mı yeniden bölümüm ilişkileri açısından daha etkili bir mekanizmadır, yoksa kamu işletmeciliği mi? Başta deyişle, yeniden bölümüm, istihdam yaratma, üretime müdahil olma vb. açısından, yani kısmi reformlar açısından bu iki araçtan hangisi daha etkilidir?

İkincisi de şu; Ben, bunu gene bir soru olarak ortaya atıyorum. Sanıyorum gelecek yıllarda daha da üzerinde durmamız gerekecek. Korkut Hoca'nın ortaya attığı bir tezdir. "Türkiye'de çok partili rejim, çok partili demokrasi" dediğimiz şey, insanların "popülizm" diye küçümsedikleri bir temele dayanır; yani siyasi partiler çıkarlar, "Ben, sana yatırım yapacağım. Demir-çelik fabrikası kuracağım. Yüksek taban fiyatı vereceğim" der. İstesek de, beğensek de, beğenmesek de, Türkiye'de çok partili düzen, 40'lı, 50'li yıllardan beri bu temele dayandı. Böyle bir şeyin tamamen ortadan kalkması durumunda, Türkiye'nin yani arasyonel ve irrasyonel bir topluma doğru gitme tehlikesi var mı?

Bir de ek yapayım. Hindistan ile Çin karşılaştırması yapıldı. Benim bildiğim kadarıyla Hindistan'da Kerala diye bir eyalet vardır. Bu Kerala Eyaletinde komünistler çok güçlüdür ve yönetimdedir; eğitim ve sağlık göstergelerine bakıldığında, Hindistan ortalamalarının çok üzerindedir.

Ata Soyer: Gelir düzeyi farklı değil; ama bebek ölümleri, anne ölümleri falan çok farklı; Çin ile benzer bir yan var.

İşıya Üşür: Aşağı-yukarı 2.5 saattir çok keyifli ve çok verimli bir biçimde tartıştığımızı gözlüyorum. Bu da beni çok mutlu etti; fakat muhtemelen benim konuşmamdan

kaynaklanan birtakım belirsizlikler, bu 2.5 saatlik konuşma süresince de varlığını sürdürdü. Şimdiye kadar yapılan konuşmalar, esas itibariyle benim konuşmama çok karşı olmadı; ama çok önemli noktalarda, benim bilerek, biraz isteyerek açık bıraktığım noktalarda tamamlayıcı oldu.

Şimdi, tamamlayıcılık noktalarında genelde katıldığımıza; ama bazı yerlerde biraz daha derinine indiğimizde -ki, inmemiz gerekir- problemler alanlar çıkacağını hissediyorum, hatta biliyorum. Metin'in ve diğer arkadaşların yönelttiği somut sorulara geçmeden önce, şu 2.5 saatlik tartışma sonucunda bazı konulara belki biraz daha netlik, açıklık getirmek kaydıyla, sorumu tekrar ortaya koymayı düşünüyorum.

Bunlardan bir tanesi, tartışmaların muğlaklığa doğru gitmesindeki temel etkenler, başta oldu. Özellikle bu devlet-kamu geriliminde ve giderek kamunun daha belirsiz hale gelmesi şundan kaynaklandı: "Biraz daha açalım" derken, dikkat ediyorum, eğer yanlış anlamadıysam biraz daha belirsizliğe doğru gidiyoruz. Mesele, zannediyorum şu: Benim yaptığım, ana hatlarından kaçırırsak, gidilebilecek yerleri işaret açısından şunu veri almıştı:

Bu kamu kavramının dinamik bir kavram olduğunu, tarih içinde değişmeler gösterdiğini; yani İ.Ö. 4-5. Yüzyıldan başlatmam boşuna değildi. Hem belli bağlantıları kurmak için, hem de bunun bir değişim dinamiğinin olduğunu ortaya koymak için bilerek, isteyerek o tarihi seçtim ve konuşmamda şunu söyledim: "Bunun tek bir boyutu yok. Kamusal alan denilen alanın tek bir boyutu yok; sosyolojik boyutu var, tarihi boyutu var, siyasi boyutu var, iktisadi boyutu var, hatta psikolojik boyutu var" dedim. Nitekim Metin, "Türkiye toplumunda, bu kamusalığa daha yakın meseleler kısmen sosyolojiktir" dedi; fakat kısmen de, -eğer ben yanlış bilmiyorsam- psikolojik boyutları da vardır.

Şimdi, çok boyutlu bir meseleyle karşı karşıya kaldığımızı aklımızdan çıkarmamız lazım; ama bu tür tartışmalarda, oturumlarda, bütün boyutlarına, derinliğine değinmek de mümkün değil, doğru da değil. Onun için, bir noktayı ön plana çıkarıp, onun üzerine biraz daha derinleşmek anlamlı.

Tartışmalar "düzen içi"nde; yani kapitalizmin sınırları içinde mi yapılacak, yoksa düzen dışı; yani sosyalizmde bu nasıl olacaktır meselesini mi tartışacağız. Eğer ben yanlış anlamadıysam, konuşmalarda muğlaklığa yol açan temel yönlerden bir tanesi bu oldu. Kapitalizm içinde bu kamusal devlet gerilimini nasıl giderebiliriz meselesi, belki Metin'in bir başka bağlamda "Reformist öneriler" dediği öneriler başlığı altında ele alınabilir ya da mutasavver veya muhayyel bir sosyalizmde bu işler nasıl olacak meselesi. Tartışmalarda bu ikisini birbirinden ayırmak lazım, kesinlikle ayırmak lazım ve bu açıdan ortaya koyuş biçimine baktığımızda, devlet, kamu, hiç değinmediğimiz bir sahiplik fikri daha var. "Kamusallaştırma" diyoruz; ama bir de toplumsallaştırma var; ondan bahsetmedik. Ben de

bahsetmedim; çünkü bugün onun maddi temeli yok. Belki bu açıdan tartışmak, somutu göz önünde tuttuğumuzda, somuta yönelik bir şeyler söylemek ihtiyacı varsa, çok anlamlı da gelmeyebilir; fakat bu açıdan bakıldığında, bu kamu sektörü ya da kamusal ile toplumsallık ya da toplumsallaştırma, yine gerilimli; ama biri olmadan diğerinin gerçekleşmeyeceği, tarihsel ve mantıksal olarak farklı bir boyutta, farklı bir gerilim ortaya çıkar. Kamusal bir şekilde düzen içinde kurmadığınız, geliştirmedığınız süreçte, muhayyel veya mutasavver sosyalizme toplumsallığı yaratma koşulları da çok zor olacaktır. Bütütünden ortadan kalkmasa, gerçekleştirilemese bile, çok zor olur veya en azından çok sancılı olur.

Dolayısıyla bu kamusal, hem bir reformist tarafı içerir, içermelidir, hem de bir geçiş dinamiğini beraberinde taşır; karışıklığa yol açan da bu. Çok net tanımlanmayışının ya da tanımlanamayışının bir nedeni de bu; nerede ne başlıyor, nerede ne bitiyor; çünkü kamusalın bir ayağı, biraz derinleştirmeye gittiğinizde, toplumsallığa doğru gider, biraz daha tuttuğunuzda, devlete doğru açıkça kayar. Dolayısıyla, devlet, kamusal, toplumsallaştırma üçgeni, sürekli üzerinde düşünülmesi gereken; ama sadece soyut bir mesele olarak değil, somut durumlarda her seferinde, her durumda göz önünde tutulması ve analiz edilmesi gereken bir şeydir. Bu, entelektüel planda yapılabilir ve yapılmalıdır da; ama bunların nihai çözümü, toplum içerisinde, politiktir.

Bu nasıl olacak, nasıl dönüştürülecek? Bana göre bu ayrımı bir kere koymak lazım. Bunların daha netliğe kavuşması, bu kavramların ve bu prensiplerin daha netliğe kavuşması için, düzen içinde mi tartışıyoruz yoksa düzen dışı bir toplumsal oluşumu mu tartışacağız? Bu ayrım çok net bir biçimde konulmadığı sürece, muğlaklık da sürer, gider. Burada çıkmadı, çıkacağına da pek ihtimal vermem; ama bu ayrımlar yeterince açık biçimde konulmadığı sürece, suçlamalara doğru gider; bizim kültürümüz de maalesef buna çok uygun.

Şimdi, bir diğer mesele, devlet-kamu bağlamı tartışıldı mı? Sanıyorum çoğumuzun kafasında Türkiye'de kamu-devlet ilişkisini örnek ya da kafamızın arkasında tutuyoruz, ona göre analizlerimiz soyut düzeyde. Şimdi, yine analiz eksiklikleri ve analizin hangi düzeye ilişkin olduğu karmaşası ortaya çıkıyor. Biraz önce ya da başlangıçta yaptığım konuşma dikkatinizi çekmiştir. Sola kendi öz terminolojisini kullanmam gerekirse, üretim tarzı bağlamında yaptığımız bir tartışmaydı.

Buradaki tartışmaların çoğu, toplumsal-iktisadi formasyon düzeyine kaydırıldı, iyi de oldu; fakat yine hepimizin çok iyi bildiği üzere, iktisadi-toplumsal formasyonlar, tarihi boyutlarında taşırlar. Belki iktisadi-toplumsal formasyonları karakterize eden, ona niteliğini veren, tarihi sırtlarında, boyunlarında taşımlarıdır. Bu da karşınıza herhangi bir iktisadi-toplumsal formasyonun kendi aralarında, diyelim kapitalizmin üretim tarzının ötesinde bir toplumsal-iktisadi formasyon olarak İngiliz kapitalizmiyle Türkiye kapitalizmi, Türkiye kapitalizmiyle

Alman kapitalizmi, vesaireler arasında farklılıkları haklı göstermeye yarar; ama üretim tarzı bağlamında bunu tartışsanız, bu şartlar ortaya çıkmaz, böyle bir şeye gerek de duymaz.

Türkiye’de devlet, kamu, niye bu kadar çok iç içe giriyor? Devletçiliğe niye bazı arkadaşlarımız daha yoğunluklu ve şeddeli bir biçimde sarılıyor? Buna karşı biraz daha serinkanlı düşünmeye çalışın arkadaşlarımız, devletle kamu arasında belli ayrımların yapılması gerekliliğini sürekli vurgulamak zorunda kalıyorlar. Tartışmanın kaynaklandığı yer, eğer yanlış bilmiyorsam, yanlış analiz etmiyorsam, burası.

Ayrıntılarına girmeme gerek yok; ama bir şeye de işaret edeyim. Türkiye’de kapitalizmin gelişmesi, özellikle eğer 23’ten başlatacaksak, -23’te başlamıştır demiyorum; 23 kilit bir nokta olduğu için onu söylüyorum- özellikler gösterir. Bu, şudur: İngiltere’de ve Kıta Avrupa’sının önemli bir kısmında kapitalizm gelişirken, bir anlamda tırnak içinde almak kaydıyla kendiliğinden gelişir; yani burjuvazinin kendisi, kendi dinamikleriyle kapitalizmi yarattı ve demin arkadaşımızın -Mithat- söylediği bir teknik tarafa da böylece değinmiş olayım.

Kamuculuk, kamu fikriyatı 17. Yüzyıldan itibaren ortaya çıktığında, doğrudur, devlete karşı yürütüldü; ama o zamanki devlet, “modern devlet” değildi de, burjuva kamuculuğu ortaya çıktığında, onun için devlete karşı oldu. Benim konuşmamın başında işaret ettiğim şey, Habemas’ın üzerinde durduğu ve sizin çevirdiğiniz kitapta, bunun ayrıntıları veriliyor. Dolayısıyla, devlete karşı olma, o bağlamda; yani 17. Yüzyıldan, aşağı-yukarı 19. Yüzyılın sonuna kadar karşı olma, kendi efkarımızımızı; yani kamuoyunu yaratması pahasına oldu; karşılıklı gerilimler de oradan peydah oldu.

Şimdi, bize gelindiğinde, Osmanlı’dan devralınan o yapıları bir tarafa bıraktığınızda, 23’ten bu yana devletle kamu bir anlamda iç içe girmişti, kamunun yapacağını da, devletin kendisi yükümlenmişti; bu aydınlanma geleneğiydi, iyi bir şeydi, başka şans da yoktu. Dikkat edin, aydınlanma geleneği orada koyduğunda, iki şeyi yaptı; hem iktisadi alana müdahale etti; ama belki o iktisadi alandan daha da fazla aydınlanma geleneğinin kültür ve fikir ayağını oluşturmaya daha fazla ağırlık verdi. Ne yaptı? Tercüme kitaplar, çeviri kitaplar yaptı, zihniyet dünyasını yeniden biçimlendirmeye, oluşturmaya çalıştı. Bu, kabaca nereye kadar geldi? 1950’lere kadar geldi. 50’ler, bir yanıla demokrasiyi işaret ederken; fakat o zihniyet dünyasını değiştirmesi anlamında da “restorasyon dönemi olarak ele alınmalıdır” diye düşünüyorum. Kapitalizmin gelişme dinamikleri de, ondan sonra farklılaşmaya başladı. Devletin ve giderek kamunun zorunlu olarak hem işin içinde, hem de dışında tutulmaya çalışılması gerilimi de buradan çıktı.

Daha soyut düzeyde dile getirmemi isterseniz, batı toplumlarından farklı olarak Türkiye’de 1923’ü eğer bir başlangıç noktası alacaksak, aşağıdan yukarı değil, yukardan aşağıya gelişmesi dolayısıyla oldu. Şimdi, bu

tarih gözümüzün önündeyse, kamu-devlet ayrımını, bu tarihte dinamiğe uygun biçimde kuralmalıyız, düşünmeliyiz, çözüm önerilerimizi de ona göre getirmeliyiz.

Belki yine Metin’in işaret ettiği, “Bizim halkımıza kamuculuk daha mı yatkın?” meselesinin kaynağı da, Osmanlı’yı yine bir kenara bıraksanız bile, burada kaynaklanıyor; çünkü batıda 1820, 1830, 1848, 1870 dolaylarından geçilmek suretiyle elde edilen birtakım şeyler, 1923’te ve ekşiğiyle-gediğiyle, yanlışlıkla-doğrusuyla yukardan verildi. Dolayısıyla, kamu-devlet burada iç içe girdi; yani ne, nerede başlıyor, nerede bitiyor, çok belirgin hale gelmedi. 1970’lerden itibaren bunlar daha belirgin hale gelmeye başlamış; çünkü anakronik bir biçimde burjuvazi gelişti. “Anakronik biçimde” derken, şunu kastediyorum: Uluslararası bağlama geldiğimizde, burjuvazi ve burjuvazinin temsil ettiği sanayileşme farklı bir yerdeyken, bizimkiler; yani Türkiye’deki burjuva, diyelim ki, 19. Yüzyılın ikinci yarısındaki burjuvanın oynadığı rolü ve geldiği noktayı temsil ediyorlardı, anakronizm buydu; şimdi aynı durumla karşı karşıyayız. Bu anlamda çok büyük değişiklikler olmadı; yine burjuvazi ve Türkiye kapitalizminin bir anakronizmiyle karşı karşıyayız. Bunu kendi dinamiğiyle yapamıyor. İşte, kamuculuk veya devletçiliğin elzem olduğu yer, en azından bana göre bu yerdir.

Tam bu noktada da, tartışmalarda benim değindiğim; ama nedense burada ortaya çıkmasını beklediğim; ama çıkmayan bir diğer boyut var, o da “Uluslararası bağlamda bu devlet-kamu ilişkisinin nasıl olması lazım?”dır. Şunu söylemek istiyorum: Küreselleşmeyi aşağı-yukarı 80’lerden bu tarafa alırsak, “küreselleşme” denilen, bir olgu. Bu açık ki, kapitalist küreselleşmedir. Bunu bir kez daha açık bir biçimde koyalım. Küreselleşme, kendine özgü yapıları olan, gökten zembille inmiş, bugüne kadar bilinmeyen yeni bir olgu değil, kapitalizmin farklı bir evresi, farklı dinamiklerle ortaya çıkmış yeni bir evresi.

“Bu, emperyalizmdir, değildir” tartışmasını, isterseniz şimdi bir tarafa bırakalım. İşaret etmek istediğim husus şu: Peki, böyle bir evrede, uluslararası işbölümü yeniden belirlenmiş ve belirleniyorsa ve biz de bu uluslararası işbölümünde, daha ulus-devlet ortadan kalkmamışken ve bütün siyasi tartışmalar ve siyasi mücadeleler, münakaşalar ve münazaralar nitelik değiştirmeye yüz tutmuş olsa bile, bu ulus-devlet içinde bütün bu münakaşalar, münazaralar yapıldığına göre, devlet ve de kamusalığa, bu bağlamda nasıl bir yer vereceğiz veya vermemiz gerekir mi ya da bir başka açıdan bakıldığında, uluslararası işbölümünde almayı tahayyül ettiğimiz, tasarladığımız yer de, devlet kamunun fonksiyonu olabilir mi, eğer olursa, biz bu tartışmanın neresinde yer almalıyız? Benim önem verdiğim ve konuşmam da altını çizmeye çalıştığım husus buydu. Bunu, şöyle de koyabiliriz:

Emperyalizme karşı nasıl mücadele vereceksiniz, burada devletin fonksiyonu ne olacak? Bu, önemli mesele. Şimdi bu, şu açıdan da önemli: Gelişme dinamiklerine; yani “küreselleşme” denilen kapitalizmin yeni evresindeki

iktisadi, giderek sosyal gelişme dinamiklerine baktığımızda baştan beri olan ve fakat ağırlıklı olarak vurgulanması gereken bir değişkeninin karşımıza çıktığını, o değişkenin de ne hikmetse üzerinde çok fazla durmuyoruz; ama teknolojik değişme ve gelişme fonksiyonudur. Bakın, şimdi bu somutlar bizi o kadar etkiliyor ki, bunun tipik örneği TELEKOM ve daha önce televizyondur. Şimdi bu, teknolojik gelişmedir. Bir an için sosyolojik ve diğer boyutlarını bırakalım; ama eğer uydudan yayın yapıyorsanız, şimdi nasıl tavır alacaksınız? Bir; somuta tavır koymanız lazım. Adam uyduya çıkıyor, siz karşı da olsanız, yasalar da çıkarsanız, bütün sol olarak, bütün ulus olarak karşı da olsanız, bunun üstesinden geliyor; TELEKOM'da böyle.

Şimdi, ne tür boyut var, çok ciddiyetle üzerinde durulması gerekir. Tartışmaların, "Halkımız iyidir, güzeldir, ulusallık iyidir" bağlamından da çıkarak, bu yönü itibarıyla de tartışmamız, tartışma gündemini bu boyuta somamız gerekiyor. Olmadığı takdirde ne olur? Tartışmalarımız sığ hale gelebilir. Eskiyor, hemen eskiyor; bir-iki yıl içinde eskiyor. Televizyon tartışmalarında buna tanık olduk. "Renkli televizyon mu olsun, siyah-beyaz mı olsun?" derken, odalarımıza girdi, hiçbirimiz de buna karşı durmadık. Önce direndik, 3 ay almadık, 6 ay almadık; ama bir senenin sonuna doğru, karşı olanlar dahil hepimiz birer televizyon edindik.

İkincisi; eğer dinamizmini sağlayan temel değişkenlerin biri haline gelmişseniz, uluslararası işbölümünde işgal edeceğiniz yerde de, bunu nazarı dikkate alınması gerekir. "Bunu kim geliştirecektir" meselesi: Biraz önceki yaptığımız konuşmalardan anlaşılıyor ki, bunu piyasa yapar; yani bireysel kapitalistlere bıraktığınız anda bu olmamıştır, dolayısıyla uluslararası işbölümünde hep geriye düşersiniz.

Uluslararası işbölümünde daha iyi bir yere gelmek isteniyorsa, o zaman bu değişkenlerin geliştirilebilmesi için; yani teknolojinin de geliştirilebilmesi için, devlet ve kamusalığa yeni ve farklı bir vurgu yapmak durumundayız. Savunmasında temel gerekçe olabilecek, haklılık temelini oluşturabilecek gerekçelerden bir tanesi de bence budur, sanıyorum benim bildiğim kadarıyla çok da tartışmadığımız boyutu budur. Bu, tıpta da böyle; istediğiniz kadar iyi niyetli olun, istediğiniz kadar çok iyi şeyler yapın, eğer o teknolojiye sahip değilseniz, laboratuvarlarınızda neyi araştırabileceksiniz? Sağlığı özel kesime bıraktığınızda bunu sağlıyor mu? Dışardan alıp, geldiği takdirde de, bu kez bağımlılık ilişkilerini artırıyor ve toplumun kaynaklarını o tarafa doğru, çok farklı olmayan bir biçimde ve eşitliğe ve adalete aykırı olabilecek tarzlarda dağıtıyor. Dolayısıyla, bu tartışmalarda göz önüne almamız gereken hususlardan, temel hususlardan bir tanesi bu. İsterseniz, ben daha fazla uzun etmemek için burada keseyim; somut sorular var, onları cevaplayayım.

Onur Arkadaşımız, "Özelleştirme bir sınıf politikası mıdır, eğer bir sınıf politikasıysa, karşı sınıfın, diyelim çalışan sınıfın politikasının ne olması gerekir?" diye bir soru sordu. Özelleştirmeyi, -benim konuşmam içinde

vurgulamaya çalıştım- basit bir sahipliğin el değiştirmesi olarak görmeyelim, basit bir verimlilik sorunu olarak görmeyelim; yani "KİT'ler verimsiz çalışıyor, zaten devlet işletmeleri böyledir, kamu işletmeleri böyledir, dolayısıyla bunlar kamuya yük olur. Aslında sizin savunduğunuz kamuyu daha fazla yük altında bırakmaktır" söylemleri ideolojik şeylerdir.

Sahiplilik ile verimlilik arasında anlamlı bir ilişki olmadığını, aklı başında, namuslu egemen iktisatçılar da söylüyor; burada tartışma yok. Biliyorlar ki, sahiplikle verimlilik arasında birebir bağlantı yok; yani o bir ideolojik suçlama-savunma mekanizmasıdır; fakat-bir yerde belki bunu yapmak da gerekiyordu- bizde şu oldu; "KİT'ler verimli mi çalışıyor, verimsiz mi çalışıyor?" tartışmasına biz de katıldık ve solda yer alan kimseler olarak biz de hesaplar yaptık; "Bakın, görüyor musunuz, KİT'ler şu döneme kadar verimli çalışıyordu; fakat şu dönemden itibaren şunlar, şunlar oldu, verimsiz çalışmaya başladılar" dedik. Bu, belki bir anlamda gerekliydi; ama tartışmalar hep o tarafa yoğunlaşınca "Esas şu daha verimli" meselesi ortaya çıktı. Dikkat buyurun, burada verimli bir zemin var, biz o zemini kabul ediyoruz, o zemin üzerinde tartışıyoruz, zaten istenen de buydu. Biz, bir anlamda tuzağın içine girdik; yok daha verimliydi, yok daha verimsizdi.

Bu verimlilik meselesini açıklığa kavuşturmak lazım. Bu, teknik verimlilik meselesidir ve aşağı-yukarı sosyalist bir ülkede dahi bu şekilde tanımlanır; yani böyle bir teknoloji altında, mümkün olan en az girdiyle, mümkün olan en çok hasılayı elde edersiniz. Verimlilik budur. Bu, sosyalizmde de böyle olacaktır, bugün de böyledir. Verimliliğin diğer bir boyutu var ki, üzerinde durmadığımız o. O da nitel boyutu. Eğer toplumsal yeniden üretimden sadece malların değil, mallarla birlikte toplumsal ilişkilerin de üretildiği ve üretilmesi gerekliliği doğru ise, bu takdirde verimlilik, söz konusu malların üretimi sürecinde sistemin düzgün, pürüzsüz işleyebilmesi için, belli tür ilişkilerin de yeniden üretilmesi anlamını beraberinde getirir, eğer bu ilişkiler varsa, verimlilik anlam kazanır. Sistemin işleyişini engelleyecek, diyelim militan bir sendikacılık gelişmişse, sistemin yeniden üretilmesi tehlikeye girer ve her türlü verimlilik, teknik verimlilik sağlansa bile, dikkat edin, verimliliğin düştüğünden bu dönemlerde daha çok söz edilir, bu boyutu da açıklığa çıkarmak lazım.

Meseleyi böyle koyunca ne olacak? Verimlilik meselesinden bir kere bunu çıkarmamız lazım; yani özelleştirmeye karşı olanların, bunun yeni bir toplum tahayyülü olduğunu çok açık olarak ortaya koyması lazım.

Cüneyt Özansoy: Gündemimizde yer alan her kavramın tarihsel ve sorduğu sorular nelerdir, neyin derdindeyizden bu dil bizi uzaklaştırıyor.

Acaba yolumuzu ucu çok açık tartışmalar içinde kaybettirebilir mi; yani somut sorunlara bu kadar aşk duymuyorum; ama acaba birkaç şamandıra belirlemekte ve oradan gitmekte fayda yok mu? Ben de bir akademisyenim ve sıklıkla içine düştüğüm bu dilin çok

da yararlı olmadığını bazen görüyorum. Burada her kavramın, bizim somut sorunumuzla ilgili olduğu ölçüde sorunsallaştırılmasından ve tarihsel boyutundan yanayım, tamam. Ama bu brüt alanı biraz netleştirelim gibi, bir önerim de var. Belki geç girdiğim için gündemi kaçırmış olabilirim. "Bir süre sonra, bir teorimiz içine girebiliriz" diye, kişisel olarak korkuyorum.

Mithat Sancar: İzniniz olursa, süreye ilişkin bir cümlem var. Birinci turda belli noktalara yoğunlaşmıştık; fakat işaya Hoca, gayet üzgünüm; ama söylemek zorundayım. Siz, o yoğunlaştığımız noktalardan bizi uzaklaştırdınız. Ben, sizin bu ikinci sunuşunuzda nereye yakalayacağım konusunda "acaba buraya mı geleyim, şuraya mı çıkayım, hangisiydi?" diye, iyice dağıldım. O nedenle, Cüneyt Hocanın dediği, bence önemli bir nokta. Yuvarlak masa toplantılarında da diğer bütün toplantılarda olduğu gibi bir süre sıkıntısı var. Geldiğimiz belli noktalar vardı. Onları biraz daha derinleştirip, netleştirmek belki yararlı olurdu. İkinci kere söz aldığım, "hangi konulara değineceğim?" hususunda bende bir netlik yok. Bu ikinci sunuşta bazı şeylerin üzerine mi gideyim, yoksa birinci sunuşta geldiğimiz noktaları mı sürdürmeye çalışayım? Konuşmada sıkıntı yaşayacakmışım duygusu içindeyim.

Onur Hamzaoğlu: Verdiğiniz soruları bitirelim, ardından hızla devam ederiz.

İşaya Üşür: Arkadaşların bu nazik eleştirilerine kısmen katılabilirim; fakat çok fazla dağıttığımızı da zannetmiyorum, onu söyleyeyim. O neden oluyor? Bu, belki olayları farklı düzeyde yorumlayışımızdan oluyor. Eksiklikle, doğrusuyla benim kafamda birtakım şeylerin cevabı olduğu için, sanki sizin de kafanızda varmış gibi konuşuyorum belki; ama yapılan yorumlar bir muğlaklığa gidiyor gibi geldiği için, bunlar nereden kaynaklanıyor, bunları niye toparlamamız lazım, oraya işaret etme ihtiyacını duydum. Daha somutta birtakım şeyleri konuşmak lazım; ona değindim, söyledim. İsterseniz kaldığımız yerden devam edelim.

Eğer bu sınıf politikası ise, nasıl yapmak lazım? Ata Bey'in söylediğine katılıyorum. İkincisi; karşı olmak başka bir şey, her bir sektör için belki fazla abartılı gelebilir; ama her bir fabrika düzeyinde bu özelleştirmeyi tartışmaya girmek lazım, aksi takdirde olmuyor. Bu seferde diğer uca gitmiş olabilirim. "Efendim, elektrik sektöründe genel olarak özelleştirme böyle yapılmalıdır" demek, ana hatları itibarıyla doğru; fakat her bir fabrika düzeyinde olmayabilir. "Demir-çelikte genel olarak böyle yapılmalıdır" demek, ilkeler bazında doğru olabilir; ama her bir fabrika için ayrı ayrı düşünmek lazım. Meseleleri böyle gördüğüm için, çok somuta da inmiyorum. Bir fabrika varsa, bir işletme varsa, bir birim varsa onun üzerinde konuşalım; ama bu anlamda genel ilkeler üzerine dikkat çekmek durumunda kalıyorum, belki "dağılma" dediğiniz şey de bu.

Dolayısıyla solun ya da karşı sınıfın yapacağı şey, hiç üşenmeden her bir somut durumda, belki araştırma bölümleri vasıtasıyla; ama politik olarak tavrını her somut

olayda usanmadan, bıkmadan, bezginliğe düşmeden yürütmektir. Benim aklıma bundan başka bir çare gelmiyor; ama çok iyi araştırıp, teknik taraflarını da çok iyi bilen kadrolarla desteklenmiş olsun. Soyut, genel ilkelere slogan düzeyinde kalan işlerle artık bu olmuyor. Kamuculuk da bana göre burada giriyor; devleti etkilediğiniz oranda kamuculuğa daha fazla girmiş oluyorsunuz. Devletin sınıf içeriği, ilk konuşmamda söylediğim şey, budur. Eğer o içeriği etkileyebiliyorsanız, kamuculuğa daha fazla girmiş oluyorsunuz. Katılımlara bir şekilde girdiğiniz zaman, kamuculuk kendisini somut olarak ortaya koymuş oluyor.

Metin'in sorduğu sorularda, "Bugünkü düzen içerisinde bir tür vergi politikası mı, yoksa kamu işletmeciliği mi daha etkindir?" diyor. İkisi de birbirinden galiba çok da bağımsız değil; çünkü kamu işletmeciliği yaptığınızda onu nerede görüyorsunuz? Bütçede görüyorsunuz; yani "filan işletmeyi geliştirmek için ben bu kadar para ayıracağım" dediğinizde ya onun gelirlerini bütçeye aktarıyorsunuz ya da ona yapacağınız giderlere aktarıyorsunuz. Dolayısıyla çok da birbirinden bağımsız değil galiba; ama bu özelleştirme metinleri oluştururken, şöyle bir sorun ortaya çıkabilir: Devlet bütçesi, dolayısıyla vergiler meselesinde, bunun genel hatlarını bir şekilde iyileştirmeye, geliştirmeye olanak tutacak, o fikriyatı, o zemini oluşturursunuz. Eğer özerkleştirme hikayeleri gerçekleşecekse, bu sefer o ayasala vasıtasıyla hangi koşullarda hangi teknolojinin geliştirilmesi gerekliliğini, yine burada katılım meselesi gelir, o katılımı sağlamak suretiyle ne zamanlar, nasıl yapacaksınız? Kamu ihtiyaç duyduğu zaman burada vergi meselesi gelir. Ben ve topladığım vergilerde şu projeye şu kadar para ayırırım, ayırmadığım takdirde kamu tespitini koyar. Benim aklıma gelen bu.

Metin Arkadaşımızın ikinci sorusu çok daha kapsamlı. "Popülizmin ortadan kalkması durumunda, bunun" arasyonel ve irrasyonel topluma gitme olasılığı nedir? diyor. Bunlar, birbirini besleyen süreçlerdir. Az önce, "bu tartışma kayıyor" derken, bu soruların tümüne toparlak bir cevap vermek için biraz ayrıntıya girdim. Bu süreç, irrasyonel bir taraf bıraksanız bile, arasyonelizm 50'lerden itibaren bir şekilde bilinçli olarak geliştirilen politikalar ve bu, 1980'lerden sonra doruk noktasına çıktı. Onun için ben, bu tarım yapılarının çözülmesinde çok dikkatli, iktisadi olarak değil, sosyolojik olarak da çok dikkatli davranılması, gidilmesi taraftarıyım. Bu popülizm oraya götürülebilir; çünkü bu arasyonelizmin kendi iç dinamiği var, o kendi iç dinamiğini kazanır. Bütün bu politikalarda popülizmden vazgeçtiğinizde bir şey o anlamda daha kolaylaşıyor; yani bugünkü devlet ya da kamu, oradan desteğini çektiğinde -örneğin tarımdan- buna sol kesimin de gelişmemiş olduğunu düşünürseniz ve liberal partilerin de gelişmemiş olduğunu düşünürseniz, bunun nereye gideceği bence açıktır. Öyle bir risk, her zaman ortadadır. Onun için solun bu konuya özellikle önem vermesi gerekir. Belki şu anda sıcak, yakıcı bir duruma gelmiyor; ama bu politikalar gider, tarım tahmin edildiği üzere hızlı biçimde çözülsün, korkarım ki bugün

tartıştığımız meseleler değil, çok daha farklı, çok daha sıcak, çok daha dar alanda ve biraz da hayat-memat meselesi biçiminde o meseleleri tartışma durumunda kalacağız, onun için bunu çok önemli görüyorum.

İsterseniz ben burada keseyim, arkadaşların söyleyeceği, eleştirileri varsa onları cevaplamaya çalışayım. Teşekkür ederim.

Metin Çulhaoğlu: Bu kamu yararı, kamuculuk meselesini, sanıyorum içinde bulunduğumuz süreçte, şöyle çok özel bir bağlamda ele almak zorundayız: Bu küreselleşme denilen olgu, -ister İşaya'nın dediği gibi retorik olsun, olgu olsun, olgu olduğunu düşünelim- bu küreselleşmenin en belirgin sonuçlarından bir tanesi, ulus-devlet ölçeğindeki bölgelerin bu süreçle eşitsiz biçimde eklenmesi. Şimdi bu, yalnızca Türkiye için geçerli değil, mesela İtalya'da da aynı şey var; kuzey var, güney var. Bu eşitsiz eklenme olayı, küreselleşme sürecinin en önemli sonuçlarından biri olarak şöyle bir sonuca da yol açıyor: Halkın çıkarı, kamunun çıkarı gibi meselelerin ölçek olarak daralmasına da yol açıyor. Örneğin Kuzey İtalya'dan birisi, Güneyden kopup, Avrupa Birliğine ya da uluslararası süreçlere daha direkt bir eklenmeyi, kendi yöresindeki halkının çıkarına; Kuzey İtalya'da yaşayanların çıkarına görebilir.

Geçenlerde bir örnek vermiştim. Çorum'da uluslararası tekellere fermuar üreten bir fabrika varmış. Burada biri kalkıp, "Benim halkımın -Çorum Halkının- çıkarları şunu, şunu gerektiriyor" diyebilir; bu anlamda eşitsiz eklemeler var. Acaba bu, "kamu yararı" dediğiniz kavrama hangi ölçekte bakmamızı gerektiriyor? İşte burada "toplumsallaşma" dediğimiz olay gündeme geliyor. Toplumsallaştırma, elinizde bir ölçek varsa, o ölçeğin bir yerindeki çıkarlarla, başka yerindeki çıkarları kendi dar alanlarına sıkıştırıp hepsini bütünleştirme demektir; yani kamulaştırma, devletleştirme hemen yapılabilecek bir şeydir; ama toplumsallaştırma bu anlamda bağlantıların kurulması, birbiriyle eklenmesi anlamında daha zor ve daha uzun süreli bir süreçtir. Benim ortaya atmak istediğim soru bu. Acaba, "küreselleşme" dediğimiz sürecin getirdiği eşitsiz eklenme olgusu doğrusa, bir yerelliğin yararına olanla bir başka yerelliğin yararına olanı nasıl dengeleyeceğiz? Bunun için "yarar" kavramının önüne daha genelleyici bir şey koymak gerekmiyor mu?

Geçimimi çevirmen olarak sağladığım için, elime çok belge geliyor. Bu belgelerin hepsinde "Yerel olan ne varsa, piyasa için metalaştırın" diyor; özellikle de Güneydoğu Anadolu Bölgesi için bunu söylüyorlar. Bu durumda "ülkenin yararına, Türkiye Halkının yararına" kavramıyla, daha küçük ölçekli kamusal yarar kavramı arasında bir açı ortaya çıkıyor. Şimdi bunu nasıl ele almak lazım? Bunu soru olarak ortaya atıyorum; ama sorunun yanıtı olarak kendimce şunu da söylüyorum: Merkezi bir irade, merkezi bir yönlendiricilik, merkezi bir tahsis, kaydırma, vesaire süreçleri olmaksızın, bu lokalize olmuş yarar ve çıkarları ortadan kaldırmak mümkün olmayacaktır.

Tanıl Bora: Ben bu noktadan devam edeceğim. Bu,

gerçekten önemli bir nokta. Ben, şu yönüyle yaklaşmak gerektiğini düşünüyorum: Bence kamu yararı kavramı ve kamucu felsefe -ben bunun sol bir içerikle içini doldurma arayışı içinde olduğumuzu varsayıyorum- evrensel bir temel hak perspektifiyle bağdaştırılması gereken bir felsefedir; birtakım asgari negatif ve pozitif hakların kopmaz bir şekilde kamucu perspektifle bağdaştırılmasını gerektirir. Kamuculuğun, temel dokunulmazlık hakları, artı insan onuruna yaraşır, asgari bir yaşam düzeyini güvenceleyen pozitif haklar manzumesiyle birleştirilerek düşünülmesi gerektiğine inanıyorum. Kamusal salt ortak/genel çıkar temelinde değil, birtakım devredilemez, vazgeçilemez, aşağısına düşürülemez temel haklar paketiyle birlikte düşünülmelidir.

Mithat Sancar: Siyasi alanın işler kalabilmesi için gerekli bazı şartlar var ve bunun tahrip edildiğini gösteren, hem ulusal düzeyde, hem global düzeyde gelişmeler var. Bir defa çok basit olarak, klasik demokrasi en asli mekanizmalarının işleyebilmesi için, karar alanlar ile kararların muhatapları arasında mekansal ortaklık olması gibi bir şart, bir zorunluluk var. Modern devlet esasen bunu teorik olarak mümkün kıldığı için de, bütün diğer olumsuz gelişme potansiyeli unsurlarına rağmen, insanlık tarihinde olumlu bir gelişme sayılmalı. Şunu kastediyorum: kararlar nerede alınıyorsa ve kime uygulanıyorsa, o kararları alanlar ile o kararlardan etkilenenler arasında, hesap ve sorumluluk mekanizmalarının fiilen işlenmesini mümkün kılacak bir mekansal ortaklığa ihtiyaç var. Ben, benim hakkımda karar alandan hesap sorabilmeliyim. Ben, benim hakkımda alınan kararların mekanizmalarına etki edebilmeliyim. Globalleşme denilen bu süreç, olgu yanıyla da, ideolojik yanıyla da bu özdeşliği ortadan kaldırdığı için, daha doğrusu büyük ölçüde ortadan kaldırdığı için, siyasetin de nesnel temellerini ve demokrasinin varoluş şartlarını tahrip ediyor. Kararlar, büyük ölçüde bir-iki örgüt tarafından alınıyor -Dünya Ticaret Örgütü, Dünya Bankası, IMF, vesaire- ve ulusal düzeydeki politikalar da, çoğu durumda oradan alınan kararların uygulanmasından ibaret kalıyor; dolayısıyla buradakiler esas itibarıyla icracıdır, karar alıcı değildir. Bu, iki yanıyla önemli; hem demokrasiyi zaten öldürüyor, ikincisi, Metin Beyin sorduğu "Nasıl siyaset yapılacak?" sorusuyla bağlantılı olarak, tabii siyaset yapılamaz hale gelir; yani siyaset, anlamsız isim yarışı haline gelir. Program, ilke yarışı haline değil, A'yi, B'yi seçme haline gelir. Seçim, bunun en önemli mekanizmasıysa, bu da kapitalist bir gösteri sanatı haline geliyor; yani bir şov, bir pazarlama faaliyetine dönüşüyor.

Aygıt meselesine gelince; kamunun fonksiyonu olabilecek aygıtlar meselesi şu açıdan önemli: Devleti, kamunun fonksiyonu olan bir aygıt olarak görürsek, o zaman daha fazla yol almış oluruz. "Global düzeyde kamu yararını kim tanımlayacak?" tartışmaları da var; çünkü eğer karar mekanizmaları global düzeye kaymışsa, orada henüz global bir kamuoyunun tam olarak teşekkül ettiğinden söz etmek zor olsa bile, onun da bir aygıtı olmak zorunda. Bu aygıt da, geleneksel olarak İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde Birleşmiş Milletler olarak görüldü; ama onun da, güçsüzleştirildiği ve işlevsizleştirildiği görülüyor.

Dolayısıyla, Birleşmiş Milletler türü bir örgütlenme fikren dünya kamuoyunun, global kamuoyunun bir aygıtı olabilir, bu yanlış değil.

Diyelim Tobin Vergisi uygulanacak, global düzeyde talep ediyoruz; yani sermaye transferlerine bir vergi koyacaksınız. Kim koyacak, global bölümünü kim, nasıl işletecek? Herhalde Dünya Ticaret Örgütü değil. O zaman kamunun; - yani burada - bütün insanlığın yararı için bu politikaları uygulayacak bir aygıtı global düzeyde de ihtiyaç var, yerel düzeyde de ihtiyaç var. Yerelden kastım; yine ulusal topluluklar. Burada da devlet, bu işlevi görüyor, görmek zorunda; yani henüz bunun yerine koyabileceğimiz başka bir örgütlenmemiz yok. Böyle baktığımızda, yine devletin girişimleri; yani hem devletin müdahaleleri, hem vergi ve bütçe politikaları, hem de yatırımcılık anlamında devletin müdahalelerini gene savunacağız. Ancak İşaya Hocanın ne kadar tartarak koyduğunu bilmiyorum, söylediklerinden “devlet ve kamu ilişkisini Türkiye’de kabullenelim” gibi bir şey çıkardım. Doğrudur, bana göre de devlet – kamu özdeşliği, Türkiye modernleşme tarihinin kötü bir armağanıdır. Ancak bunun doğruluğunu kabul etmek ile bunu kabullenmek arasındaki hayati farkı gözden kaçırmamız gerekiyor. Tarihin sırtımızdan atmamız gereken yüklerden biri, - hele de burada tartıştığımız meseleler sözkonusu olduğunda - hatta birincisi, kamu ile devleti özdeşleştiren algı ve alışkanlıklar olmalı. Zihinleri devlet – kamu özdeşliğinin tutsaklığından kurtarmak, Türkiye solunun borcudur bence. Aştığımızda da, yine belki tekrar olacak, basit bir devlet karşıtlığını değil, biraz önce söylediğim şekilde kamunun fonksiyonu olacak bir devlet tasavvurunu hedeflemeliyiz. Modern devlet, buna günahıyla, sevabıyla elverişlidir. Günahlarını azaltmak ve bastırmak suretiyle sevaplarını çoğaltmak, yine bu kamuculuk felsefesinden hareketle geliştirilebilecek bir düşüncedir.

Aynı şey, yakıcı bir şekilde dünya ölçeğinde de gündemimizde: Aygıtsız nasıl yapacaksınız? Dünya kamuoyu dediğimiz şey, sadece protestolarla engelleyici mi olacak, yoksa orada ortaya çıkan talepleri ve ihtiyaçları pratiğe dönüştürecek bir fonksiyonun, bu anlamda bir aygıtın inşasını da siyasal programına koymak zorunda mı? Hiç kuşkusuz ikincisinden vazgeçmek, birinci ayağı da sakatlayacaktır.

Tartışmayı bu çerçevede tutarsak, bana sanki bu daha fazla, daha rahat ilerleyebiliriz gibi geliyor. Doğrudur, pek çok konuyu burada tartışma dışı bırakıyoruz İşaya Hocam. Burada sözünü ettiğimiz her kavram; siyaset bilimi, iktisat, hukuk, bütün alanların, bütün sorunlarıyla kesişiyor. Dolayısıyla bilerek ve zorunlu bir şekilde, pek çok konuyu dışarıda bırakmak durumundayız. Onlara değinmemek, onları önemsememek anlamına gelmiyor. Onlara değinmemek, sadece tartışmayı belli bir noktaya yoğunlaştırıp, hiç olmazsa bu turlardan kendimizce biraz netleşme ya da bir adım atma, mesafe alma gibi bir fayda ya da bir katkı çıkarma amacı böyle bir sonucu doğuruyor. Ben de netleşmeye çalışıyorum. Pek çok konuda sorular

ortaya atıyoruz. En azından kendi adıma söylüyorum, cevaplarımız sorularımızdan daha fazla değil. O zaman da, tartışmanın çerçevesini, soruları daha açık ve anlamlı kılabileceğimiz, cevapları da bir parça arttırabileceğimiz darlıkta tutmak iyi olur galiba.

Onur Hamzaoğlu: Teşekkür ederim. Buyrun Sayın Üçkuyu.

Yavuz Üçkuyu: Dilerim kendimi fazla dağıtmam. Kamu kavramından söz ettiğimizde, genel olarak söylenebilecek olan kamu kavramının, bir kere sadece kapitalizme özgü bir kavram olmadığıdır. Kavramın tarihi daha eskidir. Her üretim tarzı, her sınıflı toplum, kendisine göre bir kamu kavramı ve alanı oluşturuyor.

Konuyu tartışarak ele aldığımızda vurgulanması gereken hususlardan birisi de bence şu: Onu da Mithat Sancar belirtti ve “Mesela Türkiye’de, mesela Almanya’da, kamu ile devlet konusunda sorunlar var, netleştirme adına burada bir ayrıma gitme ihtiyacı var” dedi. Ben, orada şöyle bir sorun olduğunu düşünüyorum: Oradaki sorun, söz konusu ülkelerde burjuva demokratik devrimin geç gerçekleşmesi ve bir noktada geç modernleşmeyle ilgili bir sorun. Kamusal alanının geniş olduğu iddia edilen toplumlarda burjuva devrim süreci, neredeyse bütün sınıfların toplu olarak katıldıkları, -tabi ki sermayenin temel belirleyiciliğinde olan- ama sonuçta sermayenin daha deneyimsiz kaldığı bir dönemde gerçekleşmiş, bu nedenle bizim devlet ve kamu yapıları olarak söz ettiğimiz yapılanmalarda değişik sınıfların, kesimlerin, öbeklerin kendi sınıfsal güçleri ölçeğinde ve olanaklar noktasında birtakım özel şekillenmelerle kendilerini ifade ettikleri bir biçimde gerçekleşmiştir. Söz konusu ilişkiler bizzat mülkiyet ilişkilerine falan da dönüşen birtakım özellikler kazanmışlardır.

Daha sonra gerçekleşen burjuva devrimlerinde, örneğin Almanya örneğinde ve daha sonra gelen Türkiye gibi geç örneklerde sermaye daha deneyimli olduğu için, eşitsiz gelişmenin de bir fonksiyonu olarak, değişik sınıfların ve kesimlerin -burada özellikle emekçi sınıfları kastediyorum- kendilerini ifade ettikleri kamusal alan ve onunla ilişkili kamusal yapıların oluşumu da eskiye göre eksikli gerçekleşmiştir. Bunu görmeden, bu nesnelliği tam yakalamadan, devletle kamu alanında bir ayırım çizmeye çalışmak, bana biraz zorlama gibi geliyor.

Ben şunu iddia ediyorum: Türkiye ve Almanya örneklerinde burjuva demokratik devrimler geç oldukları için, kamu ile devlet ayırımını bir sivil toplumcu anlayış ölçeğinde gerçekleştirmek imkânsızdır.

Cüneyt Ozansoy: Bunu niçin söylediniz, anlamadım; yani memnun olunacak bir şey mi, bir çaresizlik mi, strateji mi, stratejik bir nesne mi, gereksiz mi ya da “yapacak bir şey yok” anlamında mı, ne demiş oldunuz?

Yavuz Üçkuyu: Başka bir şey yapmak gerektiğini belirtmek için bunu söylüyorum. Temel olarak şunu

kastediyorum: Kamuyla devlet kavramının daha gelişkin olarak birbiriyle ayrıştığı yerler, bölgeler, kapitalizmin daha gelişkin bölgeleridir. Değişik sınıf ve kesimler, erken burjuva demokratik devrim sürecinde sınıf mücadelelerinin sonucunda kendilerine özel bürünüm ve görünümleri gerçekleştirebilmişlerdir. Arada bu tür bir fark ve ayırım var.

Nihayet, kamusal alan dediğimizde son belirlemede kapitalist devletin kendisinin; yani sermaye egemenliğinin, değişik sınıf ve kesimlerle, bir noktada kendisini sürdürmenin özel biçimini gerçekleştirdiğini görmemiz gerekir. Türkiye gibi ülkelerde bu özel biçimlenme daha çok devletle kamunun üst üste gelmesi biçiminde gerçekleşmiştir. Bu nedenle biz, mesela Türkiye'de kamuculuk-devletçilik tartışmalarını bir burjuva demokratik devriminin en gelişkin biçimiyle yapıldığı biçimiyle tartışmıyoruz. O nedenle, belki de uzunca bir süre ve -belki başka bir şeye geçinceye kadar- bana kalırsa devletçilikle, kamuculuk alanındaki bu mesafe kapanıklığı sürecektir.

Cüneyt Ozansoy: Şunu mu demeye getiriyorsunuz? Bizde bununla çok uğraşmayalım, buna çok ağırlık vermeyelim, çok gerekli değil mi diyorsunuz, "zorlama" dediğiniz ve kast ettiğiniz o mu?

Yavuz Üçkuyu: Bu ayrımı bilerek hareket etmek gerekir diyorum.

Cüneyt Ozansoy: Sivil topluma ilişkin eleştirel paradigmanın tümünü burada da ona karşı kullanıyor musunuz? O paralelliği kuruyorsanız, orada da ayrılırim.

Yavuz Üçkuyu: Türkiye'de batı ölçeğinde bir sivil toplum yapısının hiçbir dönemde gerçekleşmeyeceğini düşünüyorum.

Cüneyt Ozansoy: Bu sivil toplumculuğa ilişkin sahip olduğunuz eleştiri, bu ayırmada da kullandığınızla paralel mi? Onu öğrenmek istiyorum.

Mithat Sancar: Kamusal alanı ve kamuyu tanımlarken, hep duyduğumuz geleneksel sivil toplum alanı tanımlamasından yana mısınız? "Sermayenin hegemonyası altında belirlenen bir alan" diye söylediğiniz ve dolayısıyla tipik, bildiğimiz sivil toplum tanımını kullandığınız için soruyorum bunu. Oysa biz, şimdiye kadar kamusal ve kamunun alanını tartıştık. İkisi sizce özdeş mi? Bu, benim için de önemli bir soru.

Yavuz Üçkuyu: Şöyle devam edersem, daha iyi anlaşılabilir: Sözünü ettiğim durumu görerek, bu alanın kendi içerisinde birtakım dönüşümler gerçekleştirebileceğini, buradan bir kapitalist devletin kuşatılabileceğini, bu alan üzerinden, alanın geneline egemen olunabileceği ifadesi, bence sivil toplumcu tezlere gidebilir. Ama onun dışında bu alanın sırlılığını bilerek; bu alanda da sınıf mücadelelerini gerçekleştirerek, mesela bir sosyalist iktidar alternatifini vurgulamak, ayrı bir şeydir. İkinci yaklaşım benim açımdan biraz daha kamuculukla örtüşen bir tanım.

Vurgulanması gereken bir başka nokta da bence şu: Kamusal alanı ya da kamuculuğu, kapitalizmin bunalım ve genişleme dönemleriyle ve ciddi olarak ele almakta yarar vardır. Örneğin, 1950'lerden sonra kamusal alan üzerine, kamuculuk alanı üzerine ya da sivil toplumculuk üzerine tartışmaların yürütülüyor olması, aslında kapitalizmin tam da genişleme dönemine girmesiyle gerçekleştirmesiyle, ilişkili bir şey.

Buradan şuna geçmek istiyorum: Eğer bugün kapitalizm, bir daralma dönemi içinde ise ve bu daralma dönemi eninde sonunda geçmişte sınıf mücadelelerinin, sermaye dışı sınıf kesimlerinin, gruplarının, bir ölçüde içinde yer aldıkları yapıların yavaş yavaş budanmasını getiriyorsa, bu durumda bir sürü konumlanışı ya da kamuculuğa bakışı, bu eksende yeniden değerlendirmek gerekecektir.

Cüneyt Ozansoy: Konuşmanızdan, sanki bir Truva Atı var da, bize haber veriyorsunuz gibi bir izlenim edindim. Öyle bir tehlike mi var?

Usul hakkında bir şey söylemek istiyorum. Benim kişisel görüşüm, çok fazla cevaba sahip olduğumuz yolunda. Ben, usul hakkında naçizane şöyle bir öneride bulunmak isterim: Hayatı ve boyutlarını algılamakta bu kadar çok cevabımız varsa, o zaman herkese bir anlamda bir konferans vermiş olabildik. Sizinle ilgili bunu söylemiyorum. Benim ihtiyacım olan şey, tekrar altını çiziyim cevaplar değil. Benim ihtiyacım olan şey sorular. Hangi soruları sormalıyız? Bu tartışmanın iyi soruları ne olmalı? Şayet bunlar çözülmüş, verili şeylerse, kişisel olarak bana çok heyecan vermez. Hepimizin hayatla ilişkimizde ve onu algılamakta kuşkusuz sahip olduğumuz bir şeyler var. Ben istiyorum ki, şu yan yana gelişler, benim aklıma gelmeyen soruları bana sordursun. Çok fazla cevabımız varsa ve bunlar da biliniyorsa, bu durum, bunları birbirimize hatırlatıp, nakletmek biçimine gelebilir. Bu alanın soruları ne olmalı? Bu alanın sorulmayı hak eden soruları ne olmalı? Bu, mütevazı bir gündemdir; ama bize iş yükler. Zaten bildiklerimizi tekrarlamak için toplanmak pek de verimli değil.

Burada birbirimizi zorlamaktan çok korkmamalıyız; ama benim soruya ihtiyacım var. Çok fazla cevap, bana çok heyecan vermiyor; çünkü onlar zaten bir yerde duruyor. Biz bir yer gösterebiliriz, "Şu kitap, şu teorinin, şu bölümü" deriz, o referansla anlarız. Somut olarak bir hayatımız var. "Bunu devletle bitiştiyem mi, bitiştiyemim mi, sivil topluma bunu havale edeyim mi?" Hayır, bu isimler bence çok önemli değil. Bu hayatın nasıl yaşanması gerektiği konusunda karar mercii kim olacak? Bu hayatın tarafları mı olacak? Yoksa birilerine havale edilecek, bu bir ihale konusu mu olacaktır? Devlete, piyasaya, bazı kurumlara, bir bilenlere mi? Ya da "hayata ilişkin kararlardan kimler etkileniyorsa, o kararlara almanın öznesi onlardır" mı diyoruz?.

Onur Hamzaoğlu: Ozansoy'a katkıları için teşekkür ediyorum.

Oturumun başında sorumuz netti ve bu soru da gördük ki, birinci oturumun sonunda yöntem olarak pek çok soruyu beraber üretti. O bakımdan eğer müsaade ederseniz yeni sorularınızın da katkısıyla Yavuz Arkadaş söyleyeceklerini toparlasın, sonra yeniden durumu değerlendirip, devam şeklimize karar verelim. Buyurun Yavuz Bey.

Yavuz Üçkuyu: Ben, aslında sizin dediğiniz gibi teknik sorulara yer verecek, birtakım saptamalarda bulunacaktım. Ama önce üzerine bina edeceğim bir-iki noktayı vurgulamak istedim.

Bana kalırsa, Türkiye üzerinde kamu ve devleti tartışmanın şöyle bir yanı da var: Türkiye kapitalist devrim sürecine ya da modernleşme sürecine geç girdiği için, devlet, sermaye adına birtakım şeyleri üstlendiği için, bu noktada o bizim başından beri kamu ve devlet arasında tartıştığımız konular, iç içe geçmiş durumdaydı. Bu durum 60'lı yıllara kadar yoğun olarak bu biçimde devam etti.

Devletin belirleyici olmasının şu tür sonuçları oldu ve bizim de tartışmamız gerekiyor: Birincisi; biliniyor ki sermaye en gelişkin olduğu, piyasa ilişkilerini kendi ölçüsünde en ideal gerçekleştirdiği noktada bile, devlete düzenleyici, denetleyici, olarak ihtiyaç duyar. Kapitalist devlet, kapitalizmin yaşamasının da zorunlu bir aracıdır. Bu aracın, Türkiye ölçüğünde daha kendine özgü ve yoğun kullanımı şöyle bir şeye yol açtı ve bu da, Türkiye'de devletçiliğin, devletin kamuculukla bu kadar üst üste gelmesi bağdaşmasıdır. Türkiye'de devlet, kapitalizmin doğasında daha az bulunan, -belli ölçüde bulunan- planlama, daha geneli kollama, birtakım öncelermelere gitme noktasında biraz daha belirleyici oldu. Bu nedenle, işin bu boyutu nedeniyle devlet kamu ayırımını gerçekleştirmek biraz zor.

Onun ötesinde tartışmanın bir boyutu da bence şöyle yürütülmeli: Sonuçta şu çok açık; sermayenin rekabetçi ve tam bir piyasa hakimiyetiyle kendisini gerçekleştirdiğini söylediği küreselleşmenin ve neoliberal politikaların ifade ettiği en genel biçim, eninde sonunda belli bir planlamayı içermediği için, en azından yapılar arasındaki temel birtakım ilişkileri öngörmediği ve düzenlemediği için, görece sınıf mücadelelerinin ya da sınıfların belli

kesimlerinin sürece dahil olma, süreci belirleme noktasına daha geç girebildikleri belki de kendilerine alan bulamadıkları bir duruma karşılık geliyor. O noktada devletin de içinde yer aldığı yapıları, sınıf mücadelelerini yürütme noktasında biraz daha verimli alanlar diye düşünmek mümkün.

Bir önemli temel vurgu da bence şu: Özellikle sosyal devlet üzerinden, devletin kapitalizmin genişleme döneminin de yarattığı olanaklar nedeniyle ve olanaklar ölçüsünde, üretim gerçekleştirdiği alanlar, özünde tam da kamu kavramının ve sınıf mücadelesi alanlarının en verimli olabileceği, en gerçekleştirilebileceği alanlardır. Bu alanların şu ya da bu biçimde eksikli ve yanlış kullanımı olabilir ya da bu alanlar yeterince kullanılmamış olabilir; ama alanın kendisinin kurulu bulunması, sonuçta bu alanların "genel toplum yararı" denilen şey ne ise ya da "başka bir sistemi arzulamak" denilen şey ne ise, onun daha çok gerçekleştirilebileceği alanlardır.

Devletin genel anlamıyla sosyal devlet fonksiyonlarından çekildiği bir noktada, mesela ben, devletçilik vurgusunun şöyle bir zarar ihtimalini daha az görüyorum: "Aman, biz devletçiliği öne çıkartırsak bu, devletin o baskıcı kanatlarının biraz daha gelişmesine mi yol açar, acaba o tür zorlamaları meşrulaştırır mıyız?" Bu konu daha ikincil bir sorundur. Devleti temel olarak bir üreticimci, genel olarak daha önceden genişleme döneminde belirginleşen ve ifadesini bulan alanlara devleti yeniden çağırarak, onu zorlamak, bence devleti büyütme ya da devletle gecikmiş bir hesaplaşma içine girmek değil. O noktalara devleti çağırarak, devletle başka alanlarda daha verimli mücadele edilebileceğini düşünüyorum ve eğer bir kamusal mücadele odakları falan geliyecekse, bir kamu kavramından söz edebilecekseniz, bu da ancak, devletin çekildiği alanların devlet tarafından merkezi biçimde yeniden kurulmasıyla ve örgütlenmesiyle mümkün olacak. Yoksa, belki de elde kamu adına tartışacağımız hiçbir şey kalmayacak.

Onur Hamzaoğlu: Teşekkürler Yavuz Üçkuyu

Sanıyorum 3,5 saatlik süreç, yeni sorularla da bizi zenginleştirdi. Bütün katılımcılara, katılım ve katkıları için, Toplum ve Hekim Yayın Kurulu adına teşekkür ediyorum.